

Propozycje Koalicji do nowego PROW w perspektywie 2021-27

Zniesienie degresywności

Ograniczenie dostępności pakietu 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000 do powierzchni 50 ha (100% płatności) jest utrudnieniem dla realizacji zobowiązań wynikających z dyrektywy siedliskowej i ptasiej. Dodatkowo trudno jest uzasadnić degresywność poprzez czynniki wynikające z ekonomiki gospodarki rolnej, jak np. efekt skali. Widzimy dużą potrzebę powrotu do przyznawania pełnej płatności w tym pakiecie, w szczególności biorąc pod uwagę fakt zmniejszenia się populacji pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego - od 2000 do 2019 roku o około 23% (za: wskaźnik liczebności pospolitych ptaków krajobrazu rolniczego, Farmland Bird Index)¹. Biorąc pod uwagę czynniki przyrodnicze i ekonomiczne, płatności te nie powinny być objęte degresywnością.

Kilka lat temu degresywność została zniesiona na terenie parków narodowych. Jednocześnie rolnicy realizując te same cele, tj. ochronę przyrody i różnorodności biologicznej na innych cennych obszarach nie otrzymują dopłat do pakietów w tej samej wysokości, co rolnicy gospodarujący na terenach parków narodowych. Już samo ograniczenie możliwości realizacji tego pakietu do obszarów Natura 2000 znacznie zmniejsza powierzchnię jego zasięgu.

Powstałe ograniczenie może uniemożliwić realizację celów przyrodniczych oraz zobowiązań podjętych w projektach finansowanych z funduszy LIFE+ czy POIiŚ. Projekty takie umożliwiają odtwarzanie łąk, które zanikały ze względu na porzucenie gospodarki rolnej lub odwodnienia. Dzięki funduszom zewnętrznym udało się zatrzymać degradację takich obszarów i je odtworzyć, jednak niezbędne są obecnie środki na ich utrzymanie, w dużej mierze poprzez koszenie.

Z powyższych powodów apelujemy o zrezygnowanie z degresywności dla pakietu 4. Cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000 i innych objętych ochroną.

¹ <http://www.monitoringptakow.gios.gov.pl/ptaki-krajobrazu-rolnego>

Ochrona siedlisk lęgowych derkacza

Uzasadnienie zmian w pakiecie

Proponowany obecnie w programie pakiet 4.11. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków: derkacza, jest teraz bardzo rzadko stosowany przez rolników ze względu na małą stawkę płatności za ten pakiet. Nie jest on tym samym konkurencyjny i rolnicy chętniej korzystają z pakietu 4.7., który ma podobną stawkę, a umożliwia wcześniejsze koszenie. Powoduje to, że zgłoszone powierzchnie z pakietem 4.7. koszone są już po 15 czerwca, na czym tracą populacje derkacza występujące na takim terenie. Derkacz odnotowuje duże spadki populacji przynajmniej miejscowo, np. na Polanie Białowieskiej w 2008 r. było 78 samców, a w 2019 r. już tylko 26 - populacja zmniejszyła się trzykrotnie. Na polanie Nowe Masiewo w 2008 r. było 16 samców, w 2019 r. 7 samców, Pogorzelce 2008 r. - 17, 2019 r. - 6 samców derkacza (dane PTOPI).

Założenia pakietu

Pakiet realizowany na obszarach Natura 2000, na których derkacz jest przedmiotem ochrony.

Warianty: użytkowanie kośne

Wariant użytkowanie kośne:

- jeden pokos w roku, pokos po 1 sierpnia do 31 października,
- w trzech pierwszych latach realizacji zobowiązania, w sytuacji odtwarzania zdegradowanych siedlisk (łąki nieużytkowane od wielu lat lub łąki z gatunkami inwazyjnymi), dopuszcza się po akceptacji doradcy w planie rolnośrodowiskowym wykonanie 2 pokosów w roku;
- w pierwszym roku w przypadku odtwarzania siedlisk dopuszcza się stosowanie kosiarki bijakowej;
- technika koszenia: zakaz koszenia okrężnego od zewnątrz do środka działki;
- obowiązek pozostawienia nieskoszonej powierzchni (5-10 %) na działkach powyżej 1 ha. Nieskoszony fragment łąki powinien znajdować się co roku w innej części działki.
- obowiązek zebrania i wywiezienia skoszonej biomasy w terminie nie dłuższym niż 2 tygodnie po pokosie.
- dopuszcza się wapnowanie i ograniczone nawożenie azotem (do 60 kg/ha/rok), z wyłączeniem obszarów nawożonych przez namuły rzeczne;
- zakaz stosowania środków ochrony roślin, gnojowicy i osadów ściekowych;
- zakaz wałowania, podsiewania i włókowania w terminie od 1 marca do 1 września

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- możliwość czasowego wyłączenia zalanej części działki z użytkowania kośnego bez ograniczenia wysokości płatności.
- zwiększenie płatności (+50%) za zobowiązanie utrzymania wysokiego poziomu wody w gruncie (weryfikacja - wiercenie świdrem).

Bioróżnorodność na gruntach ornych

Obszary rolnicze to dzisiaj dominujący typ krajobrazu w Polsce. Użytki rolne stanowią prawie 60% powierzchni kraju, z czego grunty orne ok. 40%. Użytkowanie gruntów ornych wywiera znaczący wpływ na środowisko naturalne, w tym na awifaunę, która jest wskaźnikiem stanu zachowania środowiska naturalnego. Wskaźnik liczebności pospolitych ptaków lęgowych krajobrazu rolniczego (Farmland Bird Index - FBI) wykazuje w latach 2000-2019 umiarkowany spadek wartości. Tempo spadku wskaźnika to 1% w skali roku (dane GIOŚ: www.monitoringptakow.gios.gov.pl). Duże spadki liczebności odnotowano u gatunków typowo polnych, takich jak: przepiórka, kuropatwa, szczygieł, ortolan czy skowronek.

W trzeciej edycji programu rolnośrodowiskowego realizowanego w latach 2014-2020, propozycja działań na gruntach ornych jest bardzo uboga i ogranicza się do dwóch pakietów tj. „Rolnictwa zrównoważonego” oraz pakietu „Ochrona gleb i wód”. Intensyfikacja rolnictwa oraz szybko zachodzące zmiany w krajobrazie rolniczym, wymagają znacznego rozszerzenia palety działań rolnośrodowiskowych realizowanych na gruntach ornych po roku 2021. W niniejszym opracowaniu przedstawiamy propozycje pakietów, których głównym celem będzie zachowanie różnorodności biologicznej na gruntach ornych.

1. Pakiet „Strefy przyrodnicze”

Zasadniczym celem tego pakietu jest zachowanie bioróżnorodności terenów rolniczych, na których dominują grunty orne. Rośliny segetalne pól uprawnych i ugorów są obecnie jedną z najbardziej zagrożonych grup roślin. Są to spontanicznie pojawiające się gatunki roślin, które występują przede wszystkim na polach wśród roślin uprawnych. Do najpospolitszych, a jednocześnie najbardziej znanych polnych roślin segetalnych należą: mak polny, chaber bławatek czy rumian polny. Współczesne możliwości walki z roślinami segetalnymi, w tym w szczególności stosowanie herbicydów, jak również ogólna chemizacja i mechanizacja rolnictwa, scalanie gruntów i likwidacja siedlisk roślin segetalnych (miedz, niewielkich odłogów) przyczyniły się do zanikania i wymierania wielu gatunków. Niektóre z nich zamieszczone zostały nawet w Czerwonej Księdze Roślin, a np. Inicznik właściwy został już uznany za wymarły na terenie Polski. Nawet powszechnie znany, piękny i niegdyś liczny kąkol polny dziś należy do gatunków zagrożonych. Tymczasem rola roślin segetalnych polega nie tylko na współtworzeniu niewątpliwych walorów krajobrazowych, istotnych w rozwoju turystyki czy rekreacji na terenach wiejskich, ale także stwarzaniu odpowiednich warunków rozwoju dla organizmów, które hamują rozwój szkodników i poprawiają żyzność gleby. Pozytywny wpływ obecności roślin segetalnych na działanie ekosystemów, ochronę gleb oraz opłacalność produkcji może polegać między innymi na:

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- wydzieleniu przez niektóre gatunki substancji chemicznych stymulujących na zasadzie allelopatii kiełkowanie określonych gatunków roślin uprawnych;
- wydzieleniu przez korzenie roślin segetalnych substancji stanowiących pokarm mikroorganizmów glebowych, przez co pozytywnie wpływają one na życie biologiczne gleby;
- akumulacji składników pokarmowych i zapobieganiu ich wymywania z gleby. Późniejszy rozkład roślin segetalnych może uzupełniać zasoby próchnicy w glebie;
- tworzeniu poza okresem właściwej uprawy okrywy zapobiegającej erozji gleby;
- umożliwieniu występowania w uprawach liczniejszych i bardziej zróżnicowanych zgrupowań owadów, w tym gatunków pożytecznych, zwalczających szkodniki roślin uprawnych;
- możliwości wykorzystania zebranej z pól i przetworzonej biomasy roślin segetalnych jako nawozu w gospodarstwach ekologicznych;
- możliwości zbioru gatunków o właściwościach leczniczych jako dodatkowego źródła dochodu w gospodarstwach;
- produkcji licznych nasion oraz utrzymywaniu populacji owadów stanowiących często podstawę diety niektórych gatunków ptaków obecnych w krajobrazie rolniczym;
- obecności kwitnących dwuliściennych roślin segetalnych, co wpływa dodatnio na liczebność i różnorodność owadów zapylających.

Pilną potrzebą staje się więc zachowanie różnorodności flory i zbiorowisk roślin synantropijnych (związanych z człowiekiem), jako dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego polskiej wsi. Szansą ich zachowania jest zrównoważony rozwój rolnictwa oraz uprawy ekologiczne.

Prezentowane propozycje tworzenia stref przyrodniczych pozwolą na utrzymanie takich gatunków roślin segetalnych jednorocznych jak mak polny, chaber bławatek czy kąkol, a także dwuletnich roślin typowych dla ugorów np. rumian polny i dziewanna wielkokwiatowa. Ponadto strefy przyrodnicze stworzą miejsca lęgowe dla wielu przedstawicieli fauny pól uprawnych m.in: owadów, gadów, ssaków oraz ptaków. Strefy przyrodnicze będą wykorzystywane również przez wiele gatunków jako miejsca odpoczynku oraz tereny żerowiskowe.

Proponowane wspólne wymogi w pakiecie „Strefy przyrodnicze” powinny obejmować zakaz:

- stosowania nawozów mineralnych i naturalnych;
- stosowania środków ochrony roślin;
- składowania obornika, siana, słomy lub odpadów
- stosowania osadów ściekowych;
- wykorzystywania stref przyrodniczych jako dróg dojazdowych;
- pozostawiania maszyn i urządzeń rolniczych;

Wypas zwierząt w tym pakiecie byłby niewskazany. Obowiązywałaby płatność do hektara.

W ramach pakietu „Strefy przyrodnicze” proponuje się następujące warianty:

Wariant „Strefy przyrodnicze z roślinnością samoistną”

Wymogi wariantu powinny obejmować:

- utworzenie strefy przyrodniczej na gruntach ornym o szerokości od 5 do 25 m (min. długość 50 m) między polami lub wzdłuż granicy pola, polnej drogi;
- coroczne koszenie roślinności po 30 września;
- obowiązek zebrania skoszonej biomasy po zapewnieniu warunków do osypania nasion;
- zakaz wykonywania orki.

Wariant „Strefy przyrodnicze z roślinnością segetalną”

Wymogi wariantu powinny obejmować:

- utworzenie strefy przyrodniczej na gruntach ornym o szerokości od 5 do 25 m (min. długość 50 m) między polami lub wzdłuż granicy pola, polnej drogi);
- wysiew mieszanki (co najmniej 5 gatunków) roślin segetalnych wraz z siewem rośliny uprawnej (np. zbóż);
- coroczne zaoranie i zbronowanie strefy po zbiorze uprawy.

W wariantcie tym zaleca się wysiew następujących gatunków roślin segetalnych: chaber bławatek, mak polny, mak piaskowy, kąkol polny, lnicznik właściwy, kaniańka Inowa, miłek letni, miłek szkarłatny, jaskier polny, ostróżeczka polna, rumian polny, sporek polny, złocień polny, maruna bezwonna, stulicha psia, czyściec polny, czarnuszka polna, krowiziół zbożowy, włóczydło polne, lepnica francuska.

Wariant „Strefy przyrodnicze ze zbożami” (działanie może być realizowane jako ekoschemat)

Wariant ten polega na stworzeniu pasa w roślinie zbożowej, w którym międzyrzędzia są znacznie szersze niż ogólnie przyjęte w zaleceniach agrotechnicznych, co sprzyja rozwojowi niektórych gatunków segetalnych, tworzy mikrosiedliska, ułatwia żerowanie np. skowronkom, ortolanom, jak również polowanie ptakom drapieżnym (dziennym i nocnym).

Wymogi wariantu powinny obejmować:

- utworzenie strefy przyrodniczej na gruntach ornym o szerokości od 5 do 25 m (min. długość 50 m) między polami lub wzdłuż granicy pola, polnej drogi);
- wysiew zbóż ozimych lub jarych w rzędach oddalonych od siebie o co najmniej 18 cm;
- coroczne zaoranie i zbronowanie strefy po zbiorze zbóż.

Wariant „Strefy przyrodnicze z roślinnością miododajną jednoroczną” (działanie może być realizowane jako ekoschemat)

Wymogi wariantu powinny obejmować:

- utworzenie strefy przyrodniczej na gruntach ornych o szerokości od 5 do 25 m (min. długość 50 m) między polami lub wzdłuż granicy pola, polnej drogi);
- coroczny wysiew mieszanki (co najmniej 3 gatunków) roślin miododajnych jednorocznych;
- coroczne zaoranie i zbronowanie strefy we wrześniu.

W wariantcie tym zaleca się wysiew następujących gatunków roślin miododajnych jednorocznych: rzepak, gorczyca biała, gryka zwyczajna, facelia błękitna, ogórecznik lekarski, słonecznik zwyczajny, ostropest plamisty, pszczałnik mołdawski, kleoma, wyka kosmata. Do wysiewu powinny być przeznaczone przede wszystkim gatunki rodzime. Do rozważenia jest dopuszczenie wybranych gatunków obcych, wyłącznie jeżeli jest pewność, że nie stwarzają zagrożenia inwazji.

Wariant „Strefy przyrodnicze z roślinnością miododajną wieloletnią”

Wymogi wariantu powinny obejmować:

- utworzenie strefy przyrodniczej na gruntach ornych o szerokości od 5 do 25 m (min. długość 50 m) wzdłuż granic działki (między polami lub wzdłuż polnej drogi);
- wysiew mieszanki (co najmniej 3 gatunków) roślin miododajnych wieloletnich w pierwszym roku zobowiązania rolnośrodowiskowego;
- koszenie roślinności po 30 września.

W wariantcie tym zaleca się wysiew następujących gatunków roślin miododajnych wieloletnich: przegorzan kulisty, różnik przerośnięty, żmijowiec pospolity, trędownik, nostryk biały, hyzop, kocimiętka, rumianek, podbiał pospolity, mniszek pospolity, chaber, cykoria podróżnik, jęczyzka pomarańczowa, ostrożeń, starzec Fuchsa, koniczyna, lucerna, sparceta siewna, komonica zwyczajna, groszek bulwiasty. Do wysiewu powinny być przeznaczone przede wszystkim gatunki rodzime. Do rozważenia jest dopuszczenie wybranych gatunków obcych, wyłącznie jeżeli jest pewność, że nie stwarzają zagrożenia inwazji.

2. Pakiet „Ptasie pola”

Celem tego pakietu jest stworzenie siedlisk lęgowym ptakom (np. kuropatwa, pokląskwa) oraz owadom (motyle, trzmiele, pająki). Utworzenie pasów niekoszonych z roślinnością zielną z ekstensywnie użytkowanymi użytkami zielonymi stworzy atrakcyjne żerowiska dla ptaków drapieżnych (dziennych i nocnych).

Pakiet jest wzorowany na rozwiązaniach („vogelakkers”) stosowanych w kilku regionach Holandii (Prowincje: Groningen, Drenthe, Flevoland, Texel, Zeeland), Niemczech (Dolna Saksonia) oraz Belgii.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Schlaich, Almut E. ; Klaassen, Raymond H. G. ; Bouten, Willem ; Both, Christiaan ; Koks, Ben J. / Testing a novel agri-environment scheme based on the ecology of the target species, Montagu's Harrier Circus pygargus. In: Ibis. 2015 ; Vol. 157, No. 4. pp. 713-721.

http://www.louisbolk.org/extra/20181220_SAMENVATTING_web.pdf

Wymogi wariantu powinny obejmować:

- utworzenie uprawy lucerny, koniczyny, traw lub ich mieszanek na gruntach ornym z pasami wysiewanej i niekoszonej roślinności (skład mieszanki nasion – Tab. 1).
- uprawa koszona stanowi max. 60% całej powierzchni działki. Pozostałe 40% zajmują pasy z niekoszoną, wysianą roślinnością, które mają szerokości nie mniejszą niż 5 m;
- uprawa lucerny lub traw jest koszone dwa razy w roku, pierwszy pokos po 10 czerwca, drugi po 25 lipca;
- obowiązek zebrania i wywiezienia z działki skoszonej biomasy;
- maksymalna dawka azotu (pochodzącego z nawozów naturalnych, organicznych i nawozów mineralnych) nie powinna przekraczać 60 kg N/ha;
- zakaz stosowania środków ochrony roślin, gnojowicy i osadów ściekowych;
- zakaz składowania obornika.

W pakiecie tym obowiązywałaby płatność do hektara.

Tab. 1. Skład mieszanki nasion wysiewanej na niekoszonych pasach

Kategorie	Nazwy polskie	Nazwy łacińskie	%
Zioła	Jastrun właściwy	<i>Leucanthemum vulgare</i>	15
	Komonica zwyczajna	<i>Lotus corniculatus</i>	14
	Dziurawiec zwyczajny	<i>Hypericum perforatum</i>	12
	Chaber łąkowy	<i>Centaurea jacea</i>	10
	Krwawnik pospolity	<i>Achillea millefolium</i>	10
	Złocień polny	<i>Glebionis segetum</i>	3
	Koniczyna biała	<i>Trifolium repens</i>	4
	Koniczyna łąkowa	<i>Trifolium pratense</i>	4
Trawy	Tymotka łąkowa	<i>Phleum pratense</i>	10
	Tomka wonna	<i>Anthoxanthum odoratum</i>	10

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Kategorie	Nazwy polskie	Nazwy łacińskie	%
	Kostrzewa trzcinowa	<i>Festuca arundinacea</i>	4
	Kostrzewa łąkowa	<i>Festuca pratensis</i>	4
Suma			100
Zboża	owies	<i>Avena sp.</i>	20
	pszenica ozima	<i>Triticum sp.</i>	80
Suma			100

Normy wysiewu: zioła i trawy 10 kg/ha, zboża maksymalnie 25 kg/ha.

Obowiązujące zakazy:

- koszenia pasów z wysianą roślinnością
- stosowanie środków ochrony roślin i osadów ściekowych;
- składowanie obornika;
- pozostawianie maszyn i urządzeń rolniczych;
- wypas zwierząt.

W pakiecie tym obowiązywałaby płatność do hektara.

3. Pakiet „Użytki zielone na gruntach ornych” (działanie może być realizowane jako ekoschemat)

Celem tego pakietu jest zwiększenie udziału użytków zielonych na obszarach zdominowanych przez wielkoobszarowe monokultury upraw polowych oraz urozmaicenie krajobrazu poprzez zwiększenie mozaiki upraw. Użytki zielone będą źródłem pokarmu dla wielu gatunków zwierząt jak również miejscem żerowania ptaków drapieżnych (np. pustułki, myszołowa, błotniaków, orlika krzykliwego, różnych gatunków sów).

Należy rozważyć ograniczenie obszarowe wdrażania tego działania do województw o niskim udziale użytków zielonych, np.: zachodniopomorskiego, pomorskiego, kujawsko-pomorskiego, warmińsko-mazurskim, wielkopolskiego, lubuskiego, opolskiego i dolnośląskiego.

Proponowane wymogi i zakazy:

- działanie realizowane na działkach gruntów ornych o powierzchni co najmniej 5 ha

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- wysiew mieszanek rodzimych gatunków traw z bobowatymi drobnonasiennymi (np. koniczyny, lucerny) i ewentualnie innymi gatunkami zielnymi, w pierwszym roku zobowiązania rolnośrodowiskowego;
- utworzony użytek zielony może stanowić max. 20% powierzchni działki rolnej gruntu ornego z którego został wydzielony i jednocześnie nie więcej niż 2 ha;
- obowiązek wykonania dwóch pokosów w roku, pierwszy po 1 czerwca;
- obowiązek zebrania i wywiezienia z działki skoszonej biomasy;
- maksymalna dawka azotu (pochodzącego z nawozów naturalnych, organicznych i nawozów mineralnych) nie powinna przekraczać 120 kg N/ha;
- zakaz stosowania środków ochrony roślin, gnojowicy i osadów ściekowych;
- zakaz składowania obornika.

W pakiecie tym obowiązywałaby płatność do hektara.

4. Pakiet „Luki skowronkowe” (działanie może być realizowane jako ekoschemat)

Celem tego działania jest stworzenie miejsc żerowiskowych dla różnych gatunków ptaków krajobrazu rolniczego (np. skowronka, ortolana, potrzęszcza, ptaków drapieżnych) na obszarach zdominowanych przez zwarte, wielkoobszarowe uprawy polowe.

Pakiet jest wzorowany na rozwiązaniach stosowanych w Niemczech („Feldlerchenfenster”) oraz w Wielkiej Brytanii (Skylark plots) oraz w Szwecji

https://www.birdlife.org/sites/default/files/attachments/farmers_for_skylarks_june_2018_en.pdf.

https://www.franz-projekt.de/uploads/Downloads/Massnahmen/Ma%C3%9Fnahmenblatt_Feldlerchenfenster.pdf

<https://www.rheinische-kulturlandschaft.de/massnahmen/a8a-feldlerchenfenster/>

Proponowane wymogi:

- działanie realizowane na polach na działkach rolnych o powierzchni co najmniej 5 ha;
- utworzenie luk o powierzchni ok. 20 m² poprzez podniesienie lub wyłączenie siewnika na odcinku o odpowiedniej długości, zgodnie z poniższą specyfikacją:

Szerokość siewnika (m)	Długość odcinka z podniesionym/wyłączonym siewnikiem (m)
3	6-8
4	4-6
6	3-4

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- utworzenie co najmniej 2 luk na każdy 1 ha uprawy;
- zachowanie co najmniej 2 m odległości luk od ścieżek przejazdowych (technologicznych);
- odległość luk od krawędzi pola min. 25 m;
- odległość luk od zabudowań i zadrzewień min. 50 m.

W pakiecie tym powinny obowiązywać zakazy:

- składowania obornika;
- stosowania gnojowicy i osadów ściekowych
- pozostawiania maszyn i urządzeń rolniczych;

W pakiecie tym obowiązywałaby płatność za metry kwadratowe utworzonych luk.

5. Pakiet „Remizy śródpolne”

Remizy śródpolne to położone wśród gruntów ornych niewielkie powierzchniowo obszary pokryte roślinnością zielną, krzewami i drzewami. Celem działania byłoby zapewnienie korzystnych warunków lęgowych, żerowiskowych oraz osłonowych dla wielu przedstawicieli fauny pól uprawnych.

Proponowane wymogi:

- utworzenie remizy o powierzchni od 0,25 do 1 ha;
- stworzenie dwóch stref:
 - zewnętrznej w skład, której wchodzi wysokie trawy i zioła oraz niskie krzewy (np. róża i tarnina);
 - wewnętrznej z wyższymi krzewami (np. kalina, głóg) oraz drzewami (np. jarzębina, czeremcha zwyczajna, jabłoń dzika);
- obowiązek utrzymania remizy przez okres 10 lat po zakończeniu realizacji pakietu.

Na obszarze remiz obowiązywałyby zakazy:

- koszenia;
- stosowania nawozów mineralnych i naturalnych, środków ochrony roślin, osadów ściekowych;
- składowania obornika;
- pozostawiania maszyn i urządzeń rolniczych;
- wypasu zwierząt.

W pakiecie tym obowiązywałaby płatność do hektara.

6. Pakiet „Zieleń śródpolna”

Zieleń śródpolna – niewielkie powierzchniowo, przeważnie do 1 ha, tereny porośnięte drzewami i krzewami. Pełnią ważną funkcję w agrocenozach, chroniąc przed silnym wiatrem oraz erozją.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Poprawiają warunki mikroklimatyczne. W odlesionym krajobrazie rolniczym stanowią ostoję różnorodności biologicznej, będąc miejscem bytowania, żerowania i odpoczynku dla szeregu gatunków zwierząt, a także ważnym siedliskiem grzybów, mchów, porostów. Poza tym często są wykorzystywane jako korytarze migracyjne np. przez nietoperze.

Korzyści: tłumienie uciążliwości odorowej i hałasu, pas przeciwwietrzny, zwiększenie różnorodności biologicznej, zapobieganie zubożenia biocenoz i zwiększenie biologicznej ochrony pól; redukcja spływu substancji biogennej, zapewnienie bytowania owadom zapylającym.

W ramach tego pakietu proponuje się następujące warianty:

Wariant „Zadrzewienia śródpolne”

Wymogi obejmują:

- utworzenie na gruntach ornych zadrzewienia o powierzchni od 0,1 ha do 1 ha.
- nasadzone mogą być tylko rodzime gatunki drzew liściastych i iglastych;
- nasadzenia nie mogą być jednogatunkowe;
- obowiązek utrzymania zadrzewienia przez 10 lat po zakończeniu realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego.
- w przypadku pojawienia się gatunków obcych (inwazyjnych), należy je usunąć.

Zadrzewienia nie mogą być zakładane na cennych, nieleśnych siedliskach przyrodniczych jakimi są murawy.

Wariant „Szpalery drzew”

Wymogi obejmują:

- utworzenie szpalery (jednorzędowe lub dwurzędowe nasadzenie) drzew o długości min. 50 m, wzdłuż użytków rolnych, drogi lub rowu. Na szpaler powinny składać się co najmniej 3 sąsiednie drzewa, oddalone od siebie nie więcej niż 50 m;
- nasadzone mogą być tylko rodzime gatunki drzew liściastych i iglastych;
- nasadzenia nie mogą być jednogatunkowe;
- obowiązek utrzymania zadrzewienia przez 10 lat po zakończeniu realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego;
- w przypadku pojawienia się gatunków obcych (inwazyjnych), należy je usunąć.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Wariant „Dzkie krzewy owocowe”

Wymogi obejmują:

- utworzenie na użytkach rolnych lub w ich sąsiedztwie kępy (min. powierzchnia kępy 0,1 ha, max. 0,3 ha) lub pasa krzewów (min. długość 50 m, max. szerokość 2 m),
- nasadzone mogą być tylko rodzime, dzikie gatunki krzewów owocowych (np. jeżyna, malina, czarny bez, dzika róża *Rosa canina*)
- obowiązek utrzymania zadrzewienia przez 10 lat po zakończeniu realizacji zobowiązania rolnośrodowiskowego;
- w przypadku pojawienia się gatunków obcych (inwazyjnych), należy je usunąć.

Proponowane dla wszystkich wariantów wspólne zakazy:

- koszenia i wypasu;
- stosowania nawozów mineralnych i naturalnych, środków ochrony roślin, osadów ściekowych;
- składowania obornika, siana, słomy i odpadów.

W pakiecie tym obowiązywałaby płatność do hektara lub do metra kwadratowego.

Udoskonalenie istniejącego wariantu 2.1 Międzyplony, w ramach Pakietu 2. Ochrona gleb i wód (działanie może być realizowane również jako jeden z ekoschematów)

Udoskonalenie tego pakietu miałyby polegać na wyraźnym zwiększeniu płatności za uprawę międzyplonu ścierniskowego wysianego jako mieszanka co najmniej 3 gatunków następujących roślin: słonecznik, bobik, kapusta pastewna, rzepak ozimy lub jary, groch, łubin, seradela, wyka jara, sorgo, gryka, proso, rzodkiew pastewna lub oleista, facelia, perko, gorczyca biała lub czarna i pozostawienie ścierniska po zbiorze mieszanki na okres jesienno-zimowy.

Głównym celem tego działania byłoby uatrakcyjnienie bazy żerowiskowej oraz stworzenie miejsc schronienia i odpoczynku dla szeregu gatunków fauny w okresie jesienno-zimowym.

Proponowane wymogi i zakazy:

- pozostawienie ścierniska na okres jesienno-zimowy;
- zabiegi agrotechniczne można wznowić po 1 marca;
- zakaz koszenia i wypasu;
- zakaz stosowania pestycydów, nawozów mineralnych i naturalnych, osadów ściekowych;
- zakaz składowania obornika.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Opracowano na bazie:

Krupiński D. 2016. Rekomendacje w zakresie wprowadzania nowych pakietów lub wariantów DRŚK. Bioróżnorodność na gruntach ornych. [W:] Stalenga J, Brzezińska K., Jobda M. (red.) 2016. Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym. Monografia. Wyd. IUNG-PIB, Puławy, s. 19-30.

Rozwiązania wspierające paludikulturę

Uzasadnienie

Paludikultura, nazywana również bagiennym rolnictwem, jest sposobem użytkowania terenów podmokłych, który z jednej strony umożliwia retencję wody i biogenów oraz wiązanie węgla w glebie mokradeł, a z drugiej zwiększa możliwość pozyskania biomasy (jak w tradycyjnym rolnictwie) z „mokrych” siedlisk. Paludikultura obejmuje m.in. uprawę takich roślin jak m.in. trzciny (*Phragmites australis*), pałki (*Typha* spp.) i torfowców (*Sphagnum* spp.) oraz wypas zwierząt dobrze znoszących trudne warunki środowiskowe, np. koników polskich, czy bawołów wodnych (*Bubalus bubalis*). Rośliny uprawiane w ramach paludikultury są wykorzystywane w różnych segmentach przemysłu – m.in. jako pokrycie, ocieplenie lub wyciszanie budynków (pałka, trzcina), alternatywny do plastiku surowiec materiałowy (pałka), substytut torfu ogrodniczego (torfowce), a rynek ich wykorzystania w Europie wciąż rośnie. Bardzo obiecującą możliwością jest energetyczne wykorzystanie biomasy pozyskiwanej w wyniku paludikultury i pielęgnacji zrenaturyzowanych terenów mokradłowych. Ostatnia dekada przyniosła wiele wyników badań nad produkcją biogazu z roślin bagiennych, technologiami bezpośredniego spalania, pirolizy, uwęglania hydrotermicznego (HTC). Technologia HTC może być wykorzystana do przetwarzania biomasy w substrat torfo-podobny, zastępujący torf przy produkcji podłoży ogrodniczych i podłoży do uprawy grzybów.

Wszystkie formy paludikultury pomagają w utrzymaniu w krajobrazie rolnym terenów podmokłych w stanie zbliżonym do naturalnego lub w ponownym nawodnieniu mokradeł przesuszonych np. torfowisk. Dlatego też paludikultura ma olbrzymie znaczenie w ochronie zasobów przyrodniczych oraz mitygacji wpływu zmian klimatycznych i powinna być rozważana w kategoriach gospodarczych, jako jedna z form użytkowania rolniczego.

Proponowane zmiany

Paludikultura mimo, że nadal ma raczej „eksperymentalny charakter”, z niewieloma dobrymi przykładami długoterminowych inicjatyw w europejskich krajach, to posiada jednak duży potencjał rozwojowy, co potwierdzają doświadczenia z Europy Zachodniej. W Polsce paludikultura nie jest obecnie wdrażana na większą skalę. Wyjątek stanowią działania lokalne, np. pozyskiwanie trzciny. W przypadku trzciniarstwa, istnieje popyt na trzcinę i branża ta funkcjonuje od wielu lat. Jednak w kraju nie ma obecnie zapotrzebowania i/lub rozwiniętego rynku zbytu na pozostałe z produktów paludikultury. Dotyczy to również koszonych na dużą skalę, cennych przyrodniczo łąk. Pomimo podejmowanych prób, brak obecnie stabilnego rynku dla siana z późno koszonych użytków zielonych. Użytkowanie ich, np. w sposób sprzyjający ochronie siedlisk ptaków, wymaga ciągłego subsydiowania, np. w ramach pakietów Działania rolnośrodowiskowo-klimatycznego. Rozwój

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

zarówno ich podaży (w tym przetwórstwo), jak i popytu wymaga ciągłej pracy i nakładów finansowych, które w przyszłości mogą owocować stabilnym rozwojem tej branży.

Obecnie, z uwagi na wciąż niewielkie doświadczenie w realizacji paludikultury, niewielkie aktualne możliwości jej wdrażania na większą skalę oraz przytoczone powyżej argumenty, proponujemy aby wsparcie dla rozwoju paludikultury w ramach DRŚK opierało się na szeregu „małych regulacji”. Te „małe regulacje” oznaczają wprowadzenie odpowiednich zapisów w innych pakietach, które stworzyłyby przestrzeń dla łatwiejszego wdrażania wszelkich nowych inicjatyw paludikultury rozwijanych w nowym okresie finansowania w Polsce. Proponujemy następujący zestaw regulacji:

1. Paludikulturę należy traktować jako alternatywny sposób użytkowania w pakietach DRŚK dotyczących ekstensywnie użytkowanych podmokłych trwałych użytków zielonych.

W tym przypadku, prowadzenie użytkowania paludikulturowego może być dopuszczalnym rozszerzeniem użytkowania kośnego, zgodnego z wymogami pakietu, wiążącym się z podobnymi korzyściami środowiskowymi. Rozwiązanie takie mogło by znaleźć np. zastosowanie w przypadku pakietu, funkcjonującego w ramach DRŚK na lata 2014-2020, pod nazwą „Ekstensywne użytkowanie na obszarach specjalnej ochrony ptaków (OSO)”. Jego realizacja nie jest powiązana z konkretnymi kryteriami co do walorów przyrodniczych danego użytku zielonego. Pakiet ten przewidywał koszenie w terminie od dnia 15 czerwca do 30 września, nie więcej niż dwa pokosy w roku². W tym przypadku zapis powinien wyglądać: „koszenie w terminie od dnia 15 czerwca do 30 września, nie więcej niż dwa pokosy w roku lub użytkowanie zgodnie z wymogami paludikultury”. Obydwie formy użytkowania przyniosłyby zbliżony efekt środowiskowy, a wprowadzenie takiego zapisu nie ograniczałoby rozwoju paludikultury, w miejscach gdzie jest wdrażany pakiet DRŚK, a nawet mogłoby zapewnić dodatkowe wsparcie finansowe. Jednak z uwagi na fakt, że niektóre formy paludikultury mogą stanowić zagrożenie dla cennych przyrodniczo siedlisk, zapis taki nie powinien funkcjonować w przypadku pakietów dedykowanych ochronie specyficznych siedlisk lub gatunków ptaków. Dodatkowo, w przypadku obszarów Natura 2000, tak jak funkcjonuje to obecnie, powinna być wymagana zgodność z zapisami Planów Zadań Ochronnych, co ograniczałoby ryzyko negatywnego wpływu takiego użytkowania na przedmioty ochrony.

2. Zapisy w wykazie upraw kwalifikujących do jednolitych płatności obszarowych.

Dodatkowe wsparcie dla wdrażania paludikultury mogą stanowić także inne płatności obszarowe, w tym jednolita płatność obszarowa (JPO), czy też dopłaty do rolnictwa ekologicznego. Aby te płatności obejmowały uprawę roślin specyficznych dla paludikultury, np. pałki, torfowca, trzciny, to

² Pełne wymogi na:

https://www.arimr.gov.pl/fileadmin/pliki/PROW_2014_2020/Rolno_srodowiskowo_klimatyczny/a/prsk_pakiet_4.pdf

gatunki te powinny się znaleźć w wykazie upraw kwalifikujących się do JPO³ oraz w wykazie roślin objętych płatnością ekologiczną⁴. Gatunki te powinny funkcjonować również w innych wykazach roślin, jeśli będą w przyszłości powiązane ze specyficznymi płatnościami obszarowymi: np. dotyczącymi rolnictwa integrowanego lub zrównoważonego.

3. Zapisy dotyczące użytkowania pastwiskowego.

Wypas jest nie tylko jedną z form paludikultury, ale również interesującą alternatywą użytkowania cennych przyrodniczo siedlisk podmokłych⁵, których użytkowane pastwiskowe w ramach działania PRSK jest dopuszczane. Po dokładnym przeanalizowaniu wpływu tego wypasu na poszczególne siedliska, warto uwzględnić możliwość jego dopuszczenia w niektórych okolicznościach, tj. przy obsadzie, która nie wiązałaby się z negatywnym wpływem na cenne przyrodniczo zbiorowiska roślinne.

W przypadku innych wariantów, gdzie obecnie użytkowanie pastwiskowe jest dopuszczalne, możliwe są odstępstwa np. w długości sezonu pastwiskowego, jak obecnie są przewidziane dla koników polskich lub koni huculskich⁶, jeśli wymaga tego specyfika wykorzystania tych zwierząt.

4. Zapisy dotyczące wykorzystania „mokrej” biomasy do kompostowania i mulczowania.

Czynnikiem ograniczającym rozwój paludikultury, czy też po prostu użytkowanie podmokłych, cennych przyrodniczo łąk, jest małe rolnicze zapotrzebowanie na pozyskaną tam biomasę, ponieważ siano z łąk koszonych późno ma ograniczone zastosowania paszowe i energetyczne. Dlatego, powinno się wspierać wszystkie działania zwiększające zapotrzebowanie na tą biomasę, tym samym wspierające rynek produktów z paludikultury. Jednym z zastosowań takiej biomasy, pozyskanej z cennych przyrodniczo łąk, jest jej kompostowanie⁷. Pomimo trudności z wykorzystaniem tak przygotowanego kompostu, np. związanych z jego rozrzucaniem przy zastosowaniu tradycyjnego sprzętu rolniczego⁸, powinno być ono wspierane w ramach DRŚK (lub ekoschematów). Jednym ze sposobów takiego wsparcia jest odstępstwo od ograniczeń w nawożeniu upraw (np. związanych z realizacją zobowiązań rolnośrodowiskowych) w przypadku stosowania takiego kompostu. Dodatkowo, siano zebrane z łąk daje dobre rezultaty w mulczowaniu gleb na gruntach ornych⁹

³ https://www.arimr.gov.pl/uploads/media/Zalacznik_do_Instrukcji_nr_18.12_Wykaz_upraw.pdf

⁴ <http://podr.pl/wp-content/uploads/2017/04/Wykaz-ro%20C5%9Blin-obj%20C4%99tych-p%20C5%82atno%20C5%9Bci%20C4%85-ekologiczn%20C4%85-%E2%80%93-od-kwietnia-2017.pdf>

⁵ Tanneberger, F. & Kubacka, J. (eds) (2018) The Aquatic Warbler Conservation Handbook.

Brandenburg State Office for Environment (LfU), Potsdam

⁶ J.w.

⁷ https://bagna.pl/images/biblioteczka/studium_zagospodarowania_biomasy_z_poznego_koszenia.pdf

⁸ https://www.gdos.gov.pl/files/aktualnosci/49107/Poradnik_wersja_elektroniczna.pdf

⁹ Jodaugienė, D., Pupalienė, R., Sinkevičienė, A., Marcinkevičienė, A., Žebrauskaitė, K., Baltaduonytė, M., & Čepulienė, R. (2010). The influence of organic mulches on soil biological properties. *Zemdirbyste-Agriculture*, 97(2), 33-40.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

(zapewnianiu okrywy gleby, m.in. w celu zabezpieczenia przed erozją w sezonie bez uprawy, jej wzbogacenia w próchnicę, zatrzymania wody i ograniczenia rozwoju chwastów). Mulczowanie biomasą pochodzącą z późno koszonych podmokłych lecz cennych przyrodniczo łąk powinno być faworyzowane w DRŚK (lub ekoschematach), np. poprzez podwyższenie płatności.

5. Zapisy dotyczące inwestycji i wsparcia.

Dla zapewnienie rozwoju paludikultury, kluczowe będą nie tylko płatności DRŚK, ale także płatności w oparciu o art. 68 projektowanego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2018/0216, które powinny dotyczyć inwestycji w odpowiednie maszyny, budowy urządzeń piętrzący, wsparcia rynkowego, czy doradczego. Działania te wykraczają ponad zakres tego opracowania.

Korzyści z wprowadzenia zapisów umożliwiających wdrażanie paludikultury

Podstawową korzyścią z wdrażania paludikultury jest możliwość gospodarczego wykorzystywania biomasy, a więc wspieranie krajowych celów związanych z rozwojem rolnictwa i bioenergetyki oraz wsparcie potencjału lokalnych rolników, przy jednoczesnym zachowaniu, lub odtwarzaniu siedlisk podmokłych – o wyjątkowej roli w retencjonowaniu wody i znaczeniu ekologicznym.

Wśród środowiskowych efektów wdrażania paludikultury, należy wymienić:

- przeciwdziałanie suszy oraz zapobieganie powodziom, poprzez zwiększenie retencji wodnej;
- ograniczenie emisji CO₂ z osuszonych, zdegradowanych torfowisk, czy wręcz akumulację węgla na ponownie nawodnionych mokradłach, a tym samym ograniczenie wpływu zmian klimatycznych;
- zmniejszenie wpływu biogenów do wód – poprzez zmniejszenie intensywności rozkładu torfu po ponownym nawodnieniu torfowisk, oraz poprzez filtrowanie wód dopływowych i odprowadzanie biogenów wraz z pozyskaną biomasą;
- ochronę różnorodności biologicznej poprzez utrzymanie lub odtworzenie siedlisk podmokłych ważnych dla wielu gatunków roślin i zwierząt.

Wdrażanie ww. działań niesie też ze sobą potencjalne ryzyko intensyfikacji użytkowania ekosystemów, które obecnie mają wysokie walory przyrodnicze. Aby zminimalizować to ryzyko, paludikultura powinna być wdrażana jedynie na zdegradowanych, przesuszonych torfowiskach, ponownie nawodnionych na potrzeby tej formy gospodarki rolnej.

Zarówno paludikultura, jak i potrzeby związane z przeciwdziałaniem suszy, ochroną bioróżnorodności, czy wreszcie utrzymaniem produktywności trwałych użytków zielonych wymagają właściwych warunków wodnych. Jak dotychczas brak pakietów DRŚK, lub wymogów w tych pakietach, dotyczących poprawy warunków wodnych. Wymogi te ograniczają się do zakazu „tworzenia nowych, rozbudowy i odtwarzania istniejących systemów melioracyjnych, za wyjątkiem konstrukcji urządzeń mających na celu dostosowanie poziomu wód wykorzystując istniejące systemy

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

melioracyjne do wymogów siedliskowych gatunków /siedlisk(...)” (PROW 2014-2020). Zatem, w myśl tych zapisów, poprawa warunków wodnych jest co najwyżej dopuszczalna.

Z uwagi na znaczenie działań mających na celu poprawę warunków wodnych na trwałych użytkach zielonych oraz potencjał związany z paludikulturą, w DRŚK po roku 2020 należy wprowadzić nowe zapisy, które będą wspierały te aktywności.

Rozwiązania wspierające retencję

Uzasadnienie – pakiet retencyjny

Potrzeba wprowadzenia lepszych zapisów dotyczących regulacji gospodarki wodnej w rolnictwie była wielokrotnie sygnalizowana podczas poprzednich okresów programowania PROW. Obecnie, gdy rolnictwo dotyka głęboka susza skuteczne będzie jedynie podejmowanie wielokierunkowych rozwiązań. Konieczne jest nie tylko retencjonowanie wody w zbiornikach, ale także zapewnienie odpowiedniego uwilgotnienia gleby, tam gdzie jest to najistotniejsze - na łąkach i pastwiskach i innych gruntach użytkowanych przez rolników. Działania takie są kluczowe nie tylko aby wyprodukować odpowiednią ilość paszy, ale także dla ochrony występujących tam, chronionych prawem krajowym i unijnym, gatunków i siedlisk przyrodniczych.

Dotychczas nie wdrożono w ramach DRŚK odpowiednich działań wspierających zatrzymywanie i magazynowanie wody w miejscu, gdzie ona się pojawia (np. na skutek opadów). Ograniczenia jakie utrudniały opracowanie takiego pakietu, to:

- działanie wykracza poza granice jednego gospodarstwa - ponieważ wprowadzane rozwiązania retencjonowania wody muszą mieć charakter wielkopowierzchniowy (zlewniowy), oddziaływanie proponowanych działań zmierzających do podniesienia uwilgotnienia gruntów rolnych, często wykraczać będzie poza grunty należące do jednego rolnika, np. piętrzenie wody będzie oddziaływać nie tylko na działkę, gdzie realizowany jest DRŚK, ale także na działki sąsiednie. Jest to szczególnie widoczne w przypadku rozdrobnienia gruntów cechującego polskie rolnictwo. Właściwe utrzymywanie wymaga więc skoordynowanych działań wszystkich właścicieli – rolników, zarządzających siecią wodną,
- wiele działań prowadzących do retencjonowania wody wymaga pozwolenia wodnoprawnego, stanowi to dodatkowe utrudnienie w ich realizacji i wymaga czasu aby uzyskać zgodę na działania,
- wsparcie retencjonowania wody, czy też poprawa wilgotności działki rolnej, wymaga z reguły podejmowania działań o charakterze inwestycyjnym (p. budowy zastawek piętrzących wodę, progów zwalniających). Inwestycje takie wychodzą poza ramy obecnego finansowania DRŚK.

Jednak wobec wzrastającego zagrożenia brakiem wody dla produkcji rolnej, naszym zdaniem DRŚK jest miejscem, gdzie takie działania powinno się znaleźć, w ramach tzw. „pakietu wysoka woda”. Ze względu na specyfikę działań najlepiej by był on być realizowany w ramach tzw. pakietu „wspólnotowego” umożliwiającego planowanie działań w ramach DRŚK na większym obszarze, należącym do kilku podmiotów. Możliwe jest także osobne realizowanie tego pakietu. Zadania inwestycyjne powinny być realizowane w ramach działalności np. spółek wodnych, natomiast w DRŚK powinny się wdrażać działania nie-inwestycyjne. Pakiet ten wymaga uproszczenia procedur administracyjnych, poprzedzenia decyzji o przystąpieniu do pakietu i projektów technicznych rzetelną

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

analizą potrzeb i możliwości ich zastosowania, uwzględniającą koszty i korzyści środowiskowe z jego realizacji.

Zalecenia dotyczące retencji wodnej

Pakiet powinien obejmować trwałe użytki zielone położone w strefach zalewowych cieków. Obszary zalewowe charakteryzują się dużą zmiennością w poziomie wody, zarówno w ciągu roku jak i między latami. Dominującymi formami użytkowania na tych obszarach, są łąki i pastwiska. W niektórych latach wysoki poziom wody uniemożliwia ich użytkowanie rolnicze, a w innych łąki mogą być koszone wcześniej i aż po samo koryto rzeczne. Nieprzewidywalność warunków hydrograficznych utrudnia rolnikom podjęcie decyzji o przystąpieniu do 5-letnich zobowiązań rolnośrodowiskowych (koszenie nie jest możliwe każdego roku), co ogranicza ich zainteresowanie pakietami DRŚK. Ze względu na znaczenie obszarów zalewowych dla przyrody i duże ryzyko wystąpienia negatywnych zmian w środowisku po zmianie ich użytkowania (np. po budowie wałów i zmianie przeznaczenia tych terenów, lub w sytuacji, gdy rolnicy w związku z trudnościami w użytkowaniu będą próbować osuszać taki teren – wtedy utraci on swoje zdolności retencyjne) istotne jest wypracowanie dedykowanego im pakietu DRŚK.

W związku z tym proponujemy rozwiązanie dla obszarów zalewowych i innych terenów, na których okresowo występuje nadmiar wody – pakiet „wysoka woda”.

Pakiet „Wysoka woda”

Pakiet „wysoka woda” będzie wspierać ekstensywne użytkowane łąk (np. koszenie po 1 czerwca), nie posiadających wybitnych walorów przyrodniczych. Ich wyróżnikiem jest często występujące zjawisko częstego i długotrwałego zalewania wodami. W warunkach zalania możliwe byłoby zaniechanie koszenia łąk. Jeśli chodzi o inne wymogi byłyby zbieżne z wymogami dotychczasowego pakietu „Ekstensywne użytkowanie..”, Jego wdrażanie byłoby możliwe na terenie całego kraju.

Dla uproszczenia realizacji takiego pakietu, obszary zalewowe mogą być wyznaczone wcześniej w skali całego kraju. Może być do tego wykorzystana istniejąca obecnie mapa zagrożenia powodziowego ISOK (Informatyczny System Osłony Kraju) przedstawiająca m.in. obszary zagrożone powodzią o prawdopodobieństwie wystąpienia wysokim, wynoszącym 10%, (czyli raz na 10 lat). Jednak wszelakie rozwiązania oparte o wcześniej przygotowaną mapę stanowią pewne uproszczenie, które może powodować nadmierne faworyzowanie jednych (np. zapewnienie płatności pomimo braku zalewów) i krzywdzące dla innych (brak płatności, pomimo zalewu). W związku z tym, alternatywnie proponuje się rozwiązanie bardziej precyzyjne, choć wymagające nieco bardziej zaawansowanych rozwiązań organizacyjnych. Zamiast, oddzielnego pakietu „Wysoka woda” możliwe byłoby odstępstwo od wymogów dotyczących użytkowania w miejscach, w danym roku pokrytych zalewem (lub nadmiernie podtopionych). Zachęciło by to do wraźnia pakietów DRŚK rolników obawiających się podejmowania zobowiązań w miejscach trudnych do użytkowania i sprzyjało użytkowaniu, cennych przyrodniczo podmokłych siedlisk. W tym przypadku obszary pokryte wodą, gdzie w danym

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

roku możliwe są odstępstwa, wskazywane by były przez właściwy organ (np. ARiMR) na przykład na podstawie danych z nadzorowanych przez Europejską Agencję Kosmiczną satelitów Sentinel , które zapewniają często aktualizowane zdjęcia pokrycia terenu.

Korzyści z wprowadzonych zmian

Wśród istotnych korzyści z wdrożenia proponowanych zmian wspierających retencję wody wymienić można:

- zwiększenie ilości wody potrzebnej w rolnictwie. Działania takie są niezwykle istotne w kontekście zmian klimatycznych i zmniejszających się zasobów wodnych kraju i dobrze uzupełniają inne działania jak budowa zbiorników wodnych.

- ograniczenie emisji CO₂ z osuszonych, zdegradowanych torfowisk, czy wręcz akumulację węgla na ponownie nawodnionych torfowiskach, a tym samym ograniczenie negatywnego wpływu zmian klimatycznych. Działania takie mogą wspierać wywiązywanie się Polski ze zobowiązań klimatycznych, regulowanych m.in. w Polityki klimatyczno-energetycznej UE do 2030 roku;

- ochronę różnorodności biologicznej poprzez utrzymanie lub odtworzenie siedlisk podmokłych ważnych dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Wspierać to będzie m.in. wypełnienie zobowiązań Polski związanych z wdrażaniem dyrektyw – ptasiej i siedliskowej.

Ochrona siedlisk łągowych rzadkich gatunków ptaków siewkowych

Uzasadnienie zmian w pakiecie

Zmiany społeczno-gospodarcze zachodzące w Polsce po transformacji, mechanizacja rolnictwa oraz postępująca maksymalizacja produkcji roślinnej, prowadzą z jednej strony do utraty różnorodności biologicznej łąk poprzez intensywne ich użytkowanie, z drugiej zaś do zaniku zbiorowisk łąkowych na rzecz zbiorowisk szuwarowych w wyniku zaprzestania użytkowania podmokłych łąk. W konsekwencji wiele siedlisk łągowych ptaków siewkowych została utraconych lub ich jakość znacząco się obniżyła. Znajduje to odzwierciedlenie w wynikach monitoringu ptaków – liczebność populacji takich gatunków jak rycyk, dubelt, kulik wielki i krwawodziób dramatycznie spada od kilku dekad. Utrzymanie populacji tych gatunków we właściwym stanie ochrony jest obowiązkiem Polski, związanym z koniecznością wdrażania zapisów dyrektywy siedliskowej oraz dyrektywy ptasiej. Bez wprowadzenia szerokich działań modyfikujących gospodarkę rolną w wybranych lokalizacjach, nasz kraj nie będzie w stanie wywiązać się z tych obowiązków.

Odpowiedzią na to zagrożenie było wprowadzenie programu rolno-środowiskowego w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013. Jego główne założenie polegało na promowaniu ekstensywnego rolnictwa, aby zwiększyć różnorodność biologiczną oraz przeciwdziałać postępującemu zanikowi użytkowania na łąkach o niskich walorach paszowych. W kontekście ochrony ptaków siewkowych i ich siedlisk, głównym założeniem programu było ograniczenie prac agrotechnicznych i utrzymanie niskiej obsady zwierząt w sezonie łągowym, opóźnieniu terminów koszeń trwałych użytków zielonych oraz zmniejszenie liczby pokosów. Działania te miały na celu zmniejszenie udziału niszczonego łąk ptaków gniazdujących na ziemi. Koszenie podmokłych łąk raz w roku w późnym terminie, doprowadziło jednak w wielu miejscach do przekształcenia łąk świeżych i wilgotnych w zbiorowiska szuwarowe, powodując tym samym utratę siedlisk łągowych ptaków takich jak czajka, rycyk, krwawodziób, dubelt czy kulik wielki. Utrzymanie siedlisk tych gatunków w wielu przypadkach wymagało wykonywania dwóch pokosów w roku. Potrzeba ta została uwzględniona w obecnej perspektywie PROW na lata 2014 – 2020 w pakiecie 4 programu rolno-środowiskowo-klimatycznego, który wprowadził możliwość wykonywania dwóch pokosów w roku. Warianty 4.8. *Ochrona siedlisk łągowych ptaków: rycyka, kszyka, krwawodzioba lub czajki* oraz Wariant 4.10. *Ochrona siedlisk łągowych ptaków: dubelta lub kulika wielkiego* dopuszczały jednak możliwość wykonywania jednego pokosu w przypadku siedlisk o podłożu torfowym (wariant 4.8) lub w przypadku takiego zalecenia przez eksperta przyrodniczego (wariant 4.10). Brak mechanizmu weryfikacji siedlisk o podłożu torfowym oraz swobodna i nieweryfikowalna merytorycznie możliwość zalecenia jednego pokosu w siedliskach kulika wielkiego i dubelta doprowadziły do częstego stosowania jednego pokosu przez rolników, szczególnie tych, dla których pasza miała niewielkie znaczenie ekonomiczne.

Newralgicznym punktem wariantów 4.8 i 4.10 (ale też i innych) są również sztywne zasady i zalecenia obowiązujące rolnika lub zarządcę na przestrzeni pięcioletniego zobowiązania, np. konieczność corocznego wykonywania pokosów. Zasada ta często zniechęcała rolników do podjęcia zobowiązania na obszarach podmokłych (a więc paradoksalnie najcenniejszych dla ptaków siewkowych), gdyż w pięcioletniej perspektywie występuje tam duże ryzyko niemożności wykoszenia części, a nawet

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

całości działki rolnej. Część rolników wchodzących w zobowiązanie na takich obszarach, aby zminimalizować ryzyko podtopienia działki w okresie pokosów, intensyfikowała działania związane z bieżącą konserwacją rowów melioracyjnych powodując trwałe obniżenie zwierciadła wód i w konsekwencji utratę siedlisk ptaków, dla których ochrony podjęli oni zobowiązanie. Konieczna jest więc modyfikacja pakietu, która rozwiązywałaby przedstawione powyżej problemy i pozwalała na efektywną ochronę ptaków siewkowych.

Założenia pakietu

gatunki kwalifikujące: **kulik wielki, dubelt, rycyk, krwawodziób**

Pakiet realizowany (bez wymogu sporządzania ekspertyzy ornitologicznej) na siedliskach gatunków kwalifikujących w zasięgu arealu występowania (weryfikacja w oparciu o wcześniej przygotowane przez Pracownię Badań Ornitologicznych Muzeum i Instytut Zoologii PAN lub GIOŚ warstwy obecności - kategoria lęgowości A, B, C) poszczególnych gatunków. Pakiet priorytetowy względem pakietu „Ekstensywne trwałe użytki zielone” oraz względem pakietu „Ochrona siedlisk lęgowych derkacza”.

Warianty: użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe

Wariant użytkowanie kośne

- 1) dwa pokosy w ciągu roku: pierwszy pokos po 15 czerwca i nie później niż 10 lipca, drugi pokos od 15 sierpnia do 31 października;
- 2) dopuszczony jeden pokos w roku w terminie od 1 sierpnia do 31 października w następujących przypadkach:
 - a) działka o podłożu torfowym (na podstawie opracowanej warstwy obszarów o podłożu torfowym);
 - b) działka podlegającej dywersyfikacji (powyżej 5 ha);
 - c) zalanie części lub całości działki wodą uniemożliwiające wykoszenie i/lub zebranie biomasy, przypadek taki musi być udokumentowany przez rolnika i zweryfikowany;
 - d) zapisy w PZO lub PO określają dla kulika wielkiego, dubelta, rycyka lub krwawodzioba wykonanie jednego pokosu w roku;
- 3) w przypadku siedlisk dubelta dopuszcza się wykonanie pokosu rzadziej niż raz do roku w sytuacji gdy jest to przewidziane w działaniach ochronnych dla dubelta ujętych w PZO lub w PO;
- 4) w pierwszym roku realizacji zobowiązania, w sytuacji odtwarzania zdegradowanych siedlisk (łąki nieużytkowane od wielu lat lub łąki z gatunkami inwazyjnymi) dopuszcza się po akceptacji doradcy rolnośrodowiskowego:
 - a) wykonanie 3 pokosów w roku;
 - b) użycie kosiarki bijakowej bez zbioru biomasy z obligatoryjnym wykonaniem co najmniej dwóch pokosów w roku;

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- c) brak obowiązku pozostawienia nieskoszonej powierzchni działki;
- 5) technika koszenia: zakaz koszenia okrężnego od zewnątrz do środka działki;
 - 6) obowiązek pozostawienia nieskoszonej powierzchni (5-10%) na działkach powyżej 1 ha do 5 ha. W przypadku stosowania dwóch pokosów w ciągu roku należy pozostawić te same fragmenty działki rolnej nieskoszone. W dwóch kolejnych latach należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone. Brak obowiązku pozostawiania nieskoszonej powierzchni działki, jeżeli dopuszcza się taką możliwość w PZO.
 - 7) obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy) w terminie do 2 tygodni po pokosie. Siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi, które należy usunąć najpóźniej do 1 marca kolejnego roku.
 - 8) dopuszcza się wapnowanie i ograniczone nawożenie azotem (do 60 kg/ha/rok), z wyłączeniem obszarów nawożonych przez namuły rzeczne.
 - 9) zakaz stosowania środków ochrony roślin, gnojowicy i osadów ściekowych;
 - 10) zakaz wałowania i włókowania w terminie od 1 marca do 1 sierpnia
 - 11) zakaz tworzenia nowych, rozbudowy i odtwarzania istniejących systemów melioracyjnych, z wyjątkiem konstrukcji urządzeń mających na celu dostosowanie poziomu wód wykorzystując istniejące systemy melioracyjne do wymogów siedliskowych gatunków/siedlisk będących przedmiotem ochrony
 - 12) jeden raz w trakcie zobowiązania możliwość czasowego wyłączenia zalanej części działki z użytkowania kośnego bez ograniczenia wysokości płatności (weryfikacja przez ARiMR);
 - 13) zwiększenie płatności (+50%) za zobowiązanie utrzymania wysokiego poziomu wody w gruncie. Co najmniej 30% działki z utrzymującą się na powierzchni wodą w okresie marzec-maj, potwierdzona na co najmniej 50% dostępnych obrazów satelitarnych z tego okresu (weryfikacja przez ARiMR w oparciu o skanowanie z Sentinel 2). Zobowiązanie utrzymania wysokiego poziomu wody może być niedotrzymane raz w trakcie zobowiązania. W przypadku niespełnienia warunku więcej niż jeden raz w trakcie zobowiązania, dotychczas wypłacona płatność z tego tytułu podlega zwrotowi w ostatnim roku rozliczeniowym;
 - 14) brak degresywności płatności'
 - 15) dywersyfikacja liczby wykonywanych pokosów i terminów na działkach użytkowanych kośnie i kośno-pastwiskowo większych niż 5 ha. Dywersyfikacja nie dotyczy sytuacji, gdy doradca rolnośrodowiskowy dopuścił możliwość odtwarzania siedlisk gatunków w pierwszym roku zobowiązania.
 - a) Na działkach, gdzie docelowo wykonywane są dwa pokosy w roku, pierwszy pokos należy ograniczyć do 50 - 70% działki i wykonywać naprzemiennie w mozaice z płatami nieskoszonymi w pierwszy terminie w liczbie i wielkości uzależnionej od wielkości działki:

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- dla działek do 20 ha: co najmniej dwa płaty niekoszone o powierzchni nie różniące się od siebie więcej niż 20%, oddzielone koszonym płatem o powierzchni co najmniej 30% powierzchni działki.
- dla działek powyżej 20 ha do 50 ha: co najmniej trzy płaty niekoszone o powierzchni nie różniące się od siebie więcej niż 20%, oddzielone koszonymi płatami o powierzchni co najmniej 20% powierzchni działki.
- dla działek powyżej 50 ha: co najmniej cztery płaty niekoszone o powierzchni nie różniące się od siebie więcej niż 20%, oddzielone koszonymi płatami o powierzchni co najmniej 10% powierzchni działki.

Drugi pokos należy wykonać na całej powierzchni działki z możliwością pozostawienia do 10 % działki nieskoszonej. Nieskoszony fragment łąki powinien znajdować się co roku w innej części działki.

b) Na działkach, gdzie docelowo wykonywany jest jeden pokos w roku, obowiązek zróżnicowania terminów koszenia w czasie w terminie od 1 sierpnia do 31 października:

- dla działek do 20 ha: Liczba pokosów wykonywanych w różnych terminach nie powinna być mniejsza niż dwa, zaś przerwy między pokosami nie powinny być krótsze niż 10 dni. Powierzchnia płatów koszonych w różnych terminach powinna stanowić 40 - 60 % powierzchni działki.
- dla działek powyżej 20 ha: Liczba pokosów wykonywanych w różnych terminach nie powinna być mniejsza niż trzy, zaś przerwy między pokosami nie powinny być krótsze niż 10 dni. Powierzchnia płatów koszonych w różnych terminach powinna stanowić 20 - 40 % powierzchni działki.

Dopuszcza się możliwość pozostawienia do 10 % działki nieskoszonej. Nieskoszony fragment łąki powinien znajdować się co roku w innej części działki.

Wariant kośno-pastwiskowy:

- 1) zwiększenie płatności (+25%);
- 2) wypas po pokosie z obsadą zwierząt od 0,5 do 2 DJP/ha lub od 0,2 do 1 DJP/ha w przypadku siedlisk o podłożu torfowym;

Wariant pastwiskowy:

- 1) zwiększenie płatności (+50%);
- 2) przypadku użytkowania pastwiskowego w okresie do dnia 20 lipca maksymalna obsada zwierząt od 0,2 do 1 DJP/ha, po 20 lipca maksymalna obsada zwierząt do 2 DJP/ha – maksymalne obciążenie pastwiska do 10 DJP/ha (5t/ha);
- 3) sezon pastwiskowy od 10 maja do 30 listopada na obszarach poniżej 300 m n.p.m. lub od 20 maja do 30 września na obszarach powyżej 300 m n.p.m., w przypadku ostoi dubelta od 30 maja do 30

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

listopada (z wyjątkiem sytuacji gdy w działaniach ochronnych dla dubelta ujętych w PZO lub PO przewidziany jest inny termin wypasu);

- 4) w pierwszym roku realizacji zobowiązania, w sytuacji odtwarzania zdegradowanych siedlisk (łąki nieużytkowane od wielu lat), dopuszcza się po akceptacji doradcy w planie rolno-środowiskowym zwiększenie obsady wypasanych zwierząt do 3 DJP/ha oraz wydłużenie sezonu pastwiskowego na cały rok;
- 5) dopuszczalne jest wypasanie przez cały rok koników polskich i koni huculskich, z wyjątkiem ostoi dubelta, chyba, że w działaniach ochronnych dla dubelta ujętych w PZO lub PO przewidziana jest taka możliwość.
- 6) obowiązek wykoszenia niedojadów nie rzadziej niż raz na dwa lata w terminie od 1 sierpnia do 15 listopada oraz zebranie i usunięcie skoszonej biomasy do 2 tygodni po pokosie.
- 7) termin rozpoczęcia wypasu na terenach zalewowych nie wcześniej niż w dwa tygodnie po ustąpieniu wód.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Korzyści wynikające z wdrożenia pakietu

Proponowany pakiet „Ochrona siedlisk lęgowych rzadkich gatunków ptaków siewkowych” wychodzi na przeciw potrzebom ochrony siedlisk rycyka, krwawodzioba, kulika wielkiego i dubelta oraz zabezpiecza newralgiczne elementy dotychczasowych wariantów 4.8 i 4.10, gdyż przede wszystkim:

1. Zawęża jego stosowanie wyłącznie do zasięgów występowania docelowych gatunków ptaków (jednocześnie rozszerzając go poza obszary Natura 2000) dając perspektywę efektywnej alokacji środków oraz wzmocnienia efektu środowiskowego.
2. Eliminuje potrzebę sporządzania dokumentacji przyrodniczej ornitologicznej znacząco ułatwiając procedurę podjęcia zobowiązania i obniżając jego koszt.
3. Jego zakres został opracowany w oparciu o duże doświadczenie praktyczne oraz najnowszą wiedzę o potrzebach siedliskowych rycyka, krwawodzioba, kulika wielkiego i dubelta.
4. Zabezpiecza newralgiczne punkty wariantów 4.8 i 4.10, zdiagnozowane w obecnym działaniu rolno-środowiskowo-klimatycznym w ramach PROW 2014–2020.
5. Dzięki dużemu zróżnicowaniu zwiększa elastyczność realizacji podjętego przez rolnika zobowiązania.
6. Promuje działania zwiększające małą retencję, przeciwdziałając niekorzystnym skutkom suszy i zmianom klimatycznym.
7. Poprzez zwiększanie płatności wariantu pastwiskowego i kośno-pastwiskowego sprzyja różnorodności biologicznej oraz zachowaniu dziedzictwa kulturowego tradycyjnego rolnictwa.
8. Dzięki większej weryfikowalności i wzmocnieniu systemu kontroli, zwiększa szansę osiągnięcia prognozowanych korzyści ekologicznych.
9. Sprzyja mozaikowości siedlisk w krajobrazie dzięki wprowadzeniu dywersyfikacji wykonywanych pokosów.
10. Stwarza szeroki wachlarz możliwości różnych rodzajów i reżimów użytkowania siedlisk ptaków możliwych do wykorzystania i uszczegółowienia w planach zadań ochronnych i planach ochrony.
11. Jego implementacja wpłynie również korzystnie na ogólną różnorodność biologiczną ekosystemów łąkowych oraz na stan zachowania siedlisk czajki, kszyka, jak również innych, coraz rzadszych w naszym krajobrazie gatunków łąkowych takich jak świergotek łąkowy czy pliszka żółta.

Ekstensywne trwałe użytki zielone

Proponowany wariant „Ekstensywne trwałe użytki zielone” jest odpowiedzią na zanik ekstensywnego użytkowania rolniczego na trwałych użytkach zielonych, wynikającego z nieoptymalnego dla rolników modelu użytkowania oraz przeciwdziałaniu intensyfikacji rolnictwa. Funkcyjnie zastępuje on dotychczasowy wariant 4.7 Ekstensywne użytkowanie na obszarach specjalnej ochrony ptaków oraz wariant 4.8. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków: rycyka, kszyka, krwawodzioba lub czajki.

Głównym czynnikiem występowania tzw. gatunków wodno-błotnych, do których zaliczają się jeszcze dość licznie występujące w krajobrazie Polski czajka i kszyk, jest duże uwilgotnienie siedliska. Dynamicznie zmieniające się warunki wodne w ekosystemach łąkowych oraz ich znaczne fluktuacje między latami powodują, że dostępność siedlisk tych gatunków jest bardzo zmienna. Wczesną wiosną osobniki „podążają” za odpowiednimi warunkami wodnymi w danym sezonie lęgowym, poszukując przy tym siedlisk o odpowiedniej strukturze roślinności, zależnej głównie od rodzaju użytkowania rolniczego. Dlatego też, że zamiast skupiać się na informacji czy w danym roku występuje na danej działce gatunek kwalifikujący, lepszym rozwiązaniem jest objęcie ekstensywnym użytkowaniem wszystkich potencjalnych terenów występowania czajki i kszyka. Za takie można uznać obszary zalewowe i podmokłe, gdzie ekstensywne użytkowanie zapewni właściwy stan zachowania siedlisk tych gatunków.

Proponowany pakiet „Ekstensywne trwałe użytki zielone” jest w dużej mierze zbudowany w oparciu o podstawy merytoryczne przedstawione w pakiecie „Ochrona siedlisk lęgowych rzadkich gatunków ptaków siewkowych”, jednak kładzie dużo większy nacisk na możliwość jego szerszego stosowania.

Założenia pakietu

Pakiet realizowany na terenie wszystkich powierzchniowych form ochrony przyrody. Głównym celem działania jest zachowanie ekstensywnego użytkowania na trwałych użytkach zielonych (TUZ).

Wariant użytkowanie kośne

- 1) dwa pokosy w ciągu roku: pierwszy pokos po 10 czerwca i nie później niż 1 lipca, drugi pokos od 15 sierpnia do 31 października;
- 2) dopuszczony jeden pokos w roku w terminie od 1 sierpnia do 31 października w następujących przypadkach:
 - a) działka o podłożu torfowym (na podstawie opracowanej warstwy obszarów o podłożu torfowym);
 - b) zalanie części lub całości działki wodą uniemożliwiające wykoszenie i/lub zebranie biomasy, przypadek taki musi być udokumentowany przez rolnika i zweryfikowany;
 - c) zapisy w PZO, planach ochrony lub innych dokumentach określają wykonanie jednego pokosu w roku.

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- 3) w pierwszym roku realizacji zobowiązania, w sytuacji odtwarzania zdegradowanych siedlisk (łąki nieużytkowane od wielu lat), dopuszcza się po akceptacji doradcy rolnośrodowiskowego;
 - a) wykonanie 3 pokosów w roku;
 - b) użycie kosiarki bijakowej bez zbioru biomasy z obowiązkowym wykonaniem co najmniej dwóch pokosów w roku;
 - c) brak obowiązku pozostawienia nieskoszonej powierzchni działki;
- 4) technika koszenia: zakaz koszenia okrężnego od zewnątrz do środka działki;
- 5) obowiązek pozostawienia nieskoszonej powierzchni (5-10%) na działkach powyżej 1 ha do 5 ha. W przypadku stosowania dwóch pokosów w ciągu roku należy pozostawić te same fragmenty działki rolnej nieskoszone. W dwóch kolejnych latach należy pozostawić inne fragmenty nieskoszone. Brak obowiązku pozostawiania nieskoszonej powierzchni działki, jeżeli dopuszcza się taką możliwość w PZO.
- 6) obowiązek zebrania i usunięcia skoszonej biomasy (w tym zakaz pozostawiania rozdrobnionej biomasy) w terminie do 2 tygodni po pokosie. Siano powinno zostać usunięte z działki rolnej lub ułożone w przyzmy, stogi lub brogi, które należy usunąć najpóźniej do 1 marca kolejnego roku.
- 7) dopuszcza się wapnowanie i ograniczone nawożenie azotem (do 60 kg/ha/rok), z wyłączeniem obszarów nawożonych przez namoty rzeczne.
- 8) zakaz stosowania środków ochrony roślin, gnojowicy i osadów ściekowych;
- 9) zakaz wałowania i wólkowania w terminie od 1 marca do 1 sierpnia
- 10) zakaz tworzenia nowych, rozbudowy i odtwarzania istniejących systemów melioracyjnych, z wyjątkiem konstrukcji urządzeń mających na celu dostosowanie poziomu wód wykorzystując istniejące systemy melioracyjne do wymogów siedliskowych gatunków/siedlisk będących przedmiotem ochrony
- 11) jeden raz w trakcie zobowiązania możliwość wyłączenia zalanej części działki z użytkowania kośnego bez ograniczenia wysokości płatności (weryfikacja przez ARiMR);
- 12) zwiększenie płatność (+30%) na i obszarach zalewowych
- 13) brak degresywności płatności na obszarach chronionych i zalewowych
- 14) Dywersyfikacja liczby wykonywanych pokosów i terminów na działkach użytkowanych kośno i kośno-pastwiskowo większych niż 5 ha. Dywersyfikacja nie dotyczy sytuacji, gdy doradca rolnośrodowiskowy dopuścił możliwość odtwarzania siedlisk gatunków w pierwszym roku zobowiązania.
 - a) Na działkach, gdzie docelowo wykonywane są dwa pokosy w roku, pierwszy pokos należy ograniczyć do 50 - 70% działki i wykonywać naprzemiennie w mozaice z płatami nienoszonymi w pierwszy terminie w liczbie i wielkości uzależnionej od wielkości działki;

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- dla działek do 20 ha: co najmniej dwa płaty niekoszone o powierzchni nie różniące się od siebie więcej niż 20%, oddzielone koszonym płatem o powierzchni co najmniej 30% powierzchni działki.
- dla działek powyżej 20 ha do 50 ha: co najmniej trzy płaty niekoszone o powierzchni nie różniące się od siebie więcej niż 20%, oddzielone koszonymi płatami o powierzchni co najmniej 20% powierzchni działki.
- dla działek powyżej 50 ha: co najmniej cztery płaty niekoszone o powierzchni nie różniące się od siebie więcej niż 20%, oddzielone koszonymi płatami o powierzchni co najmniej 10% powierzchni działki.

Drugi pokos należy wykonać na całej powierzchni działki z możliwością pozostawienia do 10 % działki nieskoszonej. Nieskoszony fragment łąki powinien znajdować się co roku w innej części działki.

b) Na działkach, gdzie docelowo wykonywany jest jeden pokos w roku, obowiązek zróżnicowania terminów koszenia w czasie w terminie od 1 sierpnia do 31 października:

- dla działek do 20 ha: Liczba pokosów wykonywanych w różnych terminach nie powinna być mniejsza niż dwa, zaś przerwy między pokosami nie powinny być krótsze niż 10 dni. Powierzchnia płatów koszonych w różnych terminach powinna stanowić 40 - 60 % powierzchni działki.
- dla działek powyżej 20 ha: Liczba pokosów wykonywanych w różnych terminach nie powinna być mniejsza niż trzy, zaś przerwy między pokosami nie powinny być krótsze niż 10 dni. Powierzchnia płatów koszonych w różnych terminach powinna stanowić 20 - 40 % powierzchni działki.

Dopuszcza się możliwość pozostawienia do 10 % działki nieskoszonej. Nieskoszony fragment łąki powinien znajdować się co roku w innej części działki.

Wariant kośno-pastwiskowy:

- 1) zwiększenie płatności (+25%);
- 2) wypas po pokosie z obsadą zwierząt od 0,5 do 2 DJP/ha lub od 0,2 do 1 DJP/ha w przypadku siedlisk o podłożu torfowym;

Wariant pastwiskowy:

- 1) zwiększenie płatności (+50%);
- 2) w przypadku użytkowania pastwiskowego w okresie do dnia 20 lipca maksymalna obsada zwierząt od 0,2 do 1 DJP/ha, po 20 lipca maksymalna obsada zwierząt do 2 DJP/ha – maksymalne obciążenie pastwiska do 10 DJP/ha (5t/ha);

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- 3) sezon pastwiskowy od 1 maja do 30 listopada na obszarach poniżej 300 m n.p.m. lub od 1 maja do 1 września na obszarach powyżej 300m n.p.m.
- 4) w pierwszym roku realizacji zobowiązania, w sytuacji odtwarzania zdegradowanych siedlisk (łąki nieużytkowane od wielu lat), dopuszcza się po akceptacji doradcy w planie rolnośrodowiskowym zwiększenie obsady wypasanych zwierząt do 3 DJP/ha oraz wydłużenie sezonu pastwiskowego na cały rok;
- 5) dopuszczalne jest wypasanie przez cały rok koników polskich i koni huculskich
- 6) obowiązek corocznego wykoszenia niedojadów (raz w roku) w terminie od 1 sierpnia do 15 listopada oraz zebranie i usunięcie skoszonej biomasy do 2 tygodni po pokosie.
- 7) termin rozpoczęcia wypasu na terenach zalewowych nie wcześniej niż w dwa tygodnie po ustąpieniu wód.

Korzyści wynikające z wprowadzenia pakietu

Najważniejsze korzyści płynące z pakietu „Ekstensywne trwałe użytki zielone” to:

12. Zwiększenie bioróżnorodności dzięki zachowaniu w krajobrazie ekstensywnie użytkowanych łąk.
13. Promowanie ekstensywnego użytkowania na obszarach zalewowych (zwiększenie płatności) zapewniając ochronę siedlisk lęgowych czajki i kszczyka oraz innych współwystępujących gatunków.
14. Rozszerzenie jego stosowania poza obszary Natura 2000 zwiększając dostępność płatności z tytułu programu rolnośrodowiskowego dla większego grona beneficjentów.
15. Brak potrzeby sporządzania dokumentacji przyrodniczej, znacząco ułatwiającą procedurę podjęcia zobowiązania i obniżającą jej koszty.
16. Duże zróżnicowanie wymogów zwiększające elastyczność realizacji podjętego przez rolnika zobowiązania.
17. Promocja małej retencji i przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom suszy oraz zmianom klimatycznym.
18. Zwiększanie płatności wariantu pastwiskowego i kośno-pastwiskowego.
19. Zwiększenie weryfikowalności i wzmocnienie systemu kontroli.
20. Kształtowanie mozaiki siedlisk w krajobrazie dzięki wprowadzeniu dywersyfikacji wykonywanych pokosów.
21. Szeroki wachlarz możliwości różnych rodzajów i reżimów użytkowania siedlisk możliwych do wykorzystania i uszczegółowienia w Planach Zadań Ochronnych i Planach Ochrony.

Ochrona siedlisk łągowych wodniczki - propozycje zmian

Wprowadzenie

Wodniczka *Acrocephalus paludicola* jest najrzadszym wędrownym gatunkiem ptaków z rzędu wróblowych (Passeriformes) na kontynencie europejskim. W latach 2013-2018 krajowa populacja wodniczki liczyła 3200-4500 samców (dane programu MWO), co stanowiło ponad 95% populacji tego gatunku w UE i około ¼ populacji globalnej (Chodkiewicz i in. 2019). Dzięki działaniom ochrony czynnej prowadzonej od 2005 roku udało się początkowo powstrzymać trend spadkowy, by wreszcie od 2011 notować wzrost (9%/rok) populacji globalnej (Chodkiewicz i in. 2018). Wzrost populacji jest związany przede wszystkim z dobrą sytuacją w obrębie dużych łągowisk tego gatunku – na Bagnach Biebrzańskich i na torfowiskach Lubelszczyzny (Poleski PN, Chełmskie Torfowiska Węglanowe). Jednocześnie ze wzrostem populacji w obrębie głównych stanowisk zaczęto notować występowanie wodniczki w szeregu mniejszych, wcześniej nieznanymi miejscach, na co wskazuje raport częściowy za rok 2019 z Monitoringu Ptaków Polski, realizowanego w latach 2018-2021 przez OTOP i MiIZ na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska: (http://monitoringptakow.gios.gov.pl/raporty?file=files/pliki/raporty_2018-2021/RaportMPP_2019_Czesc1_Etap2_Zadanie1%262.pdf).

Problem

Małe, często zajmowane efemerycznie, obszary występowania wodniczki stanowią tak zwane siedliska pomostowe łączące poszczególne stanowiska – spełniają więc kluczową rolę zarówno w dyspersji gatunku jak i zajmowaniu nowych lub wcześniej opuszczonych lokalizacji (Tanneberger & Kubacka 2018). Niejednokrotnie jednak miejsca takie znajdują się poza Obszarami Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000 (np. PLH060051 Dolny Wieprz lub PLH060011 Krowie Bagno czy w ogóle poza siecią Natura 2000 (np. Dolina Hanny koło Holeszowa czy Zbiornik Żelizna), stąd też nie kwalifikowały się dotychczas do dopłat PRŚK.

Siedliska wodniczki na takich obszarach są z reguły użytkowane niezgodnie z wymaganiami tego gatunku i często degradowane. Co więcej na małych, efemerycznych stanowiskach, w niektóre lata (np. lata suche) wodniczki mogą nie występować podczas gdy po poprawie warunków wodnych ptaki te ponownie zasiedlają dany obszar. Jeśli ekspertyza jest przygotowywana w roku suchym gatunek może nie zostać wykryty, obszar nie jest kwalifikowany do pakietu ochrony wodniczki i siedlisko gatunku może zostać przekształcone.

Stanowiska wodniczki w Polsce są dobrze poznane a ich stan oraz dynamika jest na bieżąco monitorowana w ramach koordynowanego przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska (GIOŚ) programu Monitoringu Ptaków Polski (MPP) będącego częścią Państwowego Monitoringu Środowiska – podprogram Monitoring Wodniczki (MWO).

Propozycje zmian

1. Proponuje się rezygnację z inwentaryzacji/konieczności stwierdzenia występowania tego gatunku przez ekspertów przyrodniczych w ramach przygotowania ekspertyzy na powierzchniach objętych Monitoringiem Wodniczki (MWO). W zamian za to podstawą do kwalifikacji do płatności PRŚK powinny być wskazanie obszaru na mapach podprogramu MWO Monitoringu Ptaków Polski znajdujących się w gestii GIOŚ. Konieczność

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

przeprowadzenia inwentaryzacji i przygotowania ekspertyzy należy zachować na obszarach nie objętych MWO.

2. Pakiet ochrony wodniczki powinien być dostępny dla wszystkich działek rolnych położonych na stanowiskach występowania gatunku wskazanych na mapach podprogramu MWO znajdujących się w gestii GIOŚ. Dotyczy to także stanowisk poza OSO i obszarami Natura 2000.
3. Pakiet ochrony wodniczki powinien być dostępny dla wszystkich gruntów położonych na stanowiskach występowania wodniczki wykazanych podczas inwentaryzacji. Rekomenduje się niezwłoczne przekazanie informacji o stwierdzeniu wodniczki wraz z dokumentacją do krajowego koordynatora Monitoringu Wodniczki celem wprowadzenia obszaru w zakres monitoringu.

Literatura cytowana:

Chodkiewicz T., Neubauer G., Sikora A., Ławicki Ł., Meissner W., Bobrek R., Cenian Z., Bzoma S., Betleja J., Kuczyński L., Moczarska J., Rohde Z., Rubacha S., Wieloch M., Wylegała P., Zielińska M., Zieliński P., Chylarecki P. 2018. Monitoring Ptaków Polski w latach 2016–2018. Biuletyn Monitoringu Przyrody 17: 1–90.

Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L. 2019. Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013-2018: stan, zmiany, zagrożenia. Biuletyn Monitoringu Przyrody 20: 1–80.

Tanneberger, F. & Kubacka, J. (eds) (2018) The Aquatic Warbler Conservation Handbook. Brandenburg State Office for Environment (LfU), Potsdam.

Pakiet wspólnotowy

Wprowadzenie

Polska jest jednym z krajów europejskich, które charakteryzują się rozdrobnioną strukturą agrarną. Wg danych z 2017 roku prawie 75% polskich gospodarstw ma powierzchnię do 10 ha (Rocznik statystyczny rolnictwa GUS 2018), a średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w Polsce w 2019 roku wynosiła 10,95 ha (Ogłoszenie nr 1 Prezesa ARiMR z 2019 roku). Dotyczy to zwłaszcza wschodniej i południowej części kraju. Tak silne rozdrobnienie utrudnia, a niekiedy wręcz uniemożliwia realizację programów rolnośrodowiskowych w pojedynczych gospodarstwach i nie daje pożądanego efektów środowiskowych. Dlatego proponujemy, aby w niektórych sytuacjach możliwe było wdrażanie pakietów rolnośrodowiskowych w skali szerszej, krajobrazowej lub ekosystemowej (Jobda i in., 2016). Przedstawiamy projekt rozwiązania – pakiet, który połączy potrzebę ochrony różnorodności biologicznej w skali krajobrazowej lub ekosystemowej w regionach o rozdrobnionej strukturze własności tzw. pakiet wspólnotowy.

W naszym przekonaniu zastosowanie szerszego podejścia – krajobrazowego lub ekosystemowego – sprzyja lepszej, efektywniejszej ochronie cennych siedlisk i siedlisk gatunków. Ważnym jest, aby pakiet ten możliwy był do zastosowania także poza obszarami Natura 2000. Ponadto, wyniki wieloletniego programu realizowanego na terenie całego kraju przez Instytut Techniczno-Przyrodniczy (Ocena efektywności przyrodniczej programu rolnośrodowiskowego, <http://www.itp.edu.pl/pw/index.html>) wykazały, że ograniczenie stosowania pakietów ptasich wyłącznie w obrębie OSO w latach 2015-2020 jest niewłaściwe, ponieważ często działki rolnośrodowiskowe w obrębie OSO mają analogiczne bogactwo gatunkowe oraz liczebność gatunków kwalifikujących jak te poza OSO. Dlatego rozszerzenie zakresu pakietu poza OSO będzie miało szczególne znaczenie dla ochrony ptaków krajobrazu rolniczego

Propozycja rozwiązania / opis pakietu

Funkcją przewodnią pakietu wspólnotowego jest realizowanie działań rolnośrodowiskowych w większej skali niż pojedyncze gospodarstwo rolne, a mianowicie w skali krajobrazu lub ekosystemu. W takim przypadku działania rolnośrodowiskowe byłyby koordynowane w ramach jednego planu działalności rolnośrodowiskowej w skali większej niż jedna działka rolna lub jedno gospodarstwo rolne, na gruntach należących do kilku właścicieli.

Warunki niezbędne do uruchomienia pakietu wspólnotowego:

- 1) zainteresowanie i zgoda rolników na współpracę w grupie – konieczność sformalizowania działalności poprzez utworzenie celowej wspólnoty, zrzeszenia, stowarzyszenia lub grupy nieformalnej;
- 2) określenie listy gatunków i siedlisk, dla ochrony których podejście wspólnotowe jest pożądane;
- 3) istnienie na poziomie lokalnym podmiotu koordynującego realizację pakietu wspólnotowego. Funkcją taką mógłby pełnić doradca rolnośrodowiskowy lub inny organ/instytucja, którego przedmiotem zainteresowania jest m.in. kompleksowa ochrona środowiska w skali krajobrazowej, spełniająca warunki podane poniżej.

Założenia pakietu wspólnotowego:

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- 1) cenne siedliska przyrodnicze oraz siedliska lęgowe ptaków chronione są w rzeczywistych (fizycznych) granicach danego siedliska;
- 2) minimalna sumaryczna powierzchnia gruntów to 10 ha;
- 3) możliwość wdrażania pakietu wspólnotowego także poza obszarami Natura 2000 (OSO i SOO);
- 4) możliwość wykorzystania istniejących planów zadań ochronnych (PZO) jako podstawy do stworzenia dokumentacji rolnośrodowiskowej, o ile ich charakter pozwoli na odpowiednio szczegółowe zlokalizowanie przedmiotów ochrony i sformułowanie działań rolnośrodowiskowych. W przypadku, kiedy dla danego obszaru Natura 2000 PZO/PO nie zostało przygotowanie lub przygotowane jest zbyt ogólnie, konieczne nadal byłoby wykonanie szczegółowej ekspertyzy przyrodniczej;
- 5) wyłączenie wspólnot rolnośrodowiskowych z degeneracyjności płatności.

Zadania podmiotu koordynującego wdrażanie pakietu wspólnotowego:

- 1) opracowanie wspólnej dokumentacji przyrodniczej dla działek objętych wspólnotowym zobowiązaniem, bazującej na inwentaryzacji przyrodniczej oraz PZO/PO (o ile zostało opracowane), ewentualnie na innych aktualnych danych.
- 2) przygotowanie wspólnego dla grupy rolników planu działalności rolnośrodowiskowej wskazującego szczegółowe wymogi dotyczące sposobu użytkowania na działkach objętych wspólnotowym zobowiązaniem.
- 3) przekazanie informacji członkom grupy (rolnikom) o wymogach użytkowania na działkach objętych zobowiązaniem, organizowanie szkoleń, bieżąca współpraca z rolnikami wraz z aktualizacją dokumentów w okresie trwania zobowiązania;
- 4) przygotowywanie i składanie wniosków rolnośrodowiskowych do ARiMR, w zależności od przyjętej formy organizacji wspólnoty;
- 5) komunikacja i przyjmowanie kontroli z ARiMR w zakresie wspólnotowego zobowiązania rolnośrodowiskowego;
- 6) pomoc w prowadzeniu rejestru działań rolno-środowiskowo-klimatycznych w zakresie objętym wspólnotowym zobowiązaniem dla każdego z członków danej grupy rolników.

Zalety pakietu wspólnotowego:

- rolnicy:
 - 1) przełożenie części obowiązków administracyjno-formalnych na podmiot koordynujący realizację pakietu przy sformalizowaniu funkcjonowania wspólnoty, co skutkuje mniejszym obciążeniem administracyjnym rolników i zwiększa ich zainteresowanie pakietem;
 - 2) ograniczenie czasu oraz kosztów ponoszonych na sporządzenie dokumentacji rolnośrodowiskowej poprzez wykorzystanie istniejących planów zadań ochronnych na obszarach Natura 2000. Poza obszarami Natura 2000 nadal obowiązywałaby konieczność sporządzenia szczegółowej dokumentacji przyrodniczej, a koszty jej sporządzenia ponoszone byłyby przez wspólnotę rolników (rozłożenie kosztów, redukcja liczby procedur);

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

- 3) wyłączenie gruntów objętych pakietem wspólnotowym z degresywności płatności, w celu zachęcenia rolników do zawiązywania wspólnot ;
 - 4) w aspekcie społecznym pakiet służyć mógłby także wzmocnieniu więzi społecznych poprzez wspólnotowe gospodarowanie.
- przyroda:
 - 1) ochrona cennych przyrodniczo obszarów w skali krajobrazowej lub ekosystemowej, co zapewnia większą różnorodność siedlisk, utrzymanie szerszego spektrum wariantów danego siedliska oraz kompleksową ochronę lokalnych zasobów przyrodniczych;
 - 2) zwiększenie możliwości utrzymania cennych siedlisk poza obszarami Natura 2000, a tym samym zwiększenie dostępności siedlisk na cennych gatunków ptaków, poprzez możliwość wdrożenia pakietu także poza obszarami Natura 2000,
 - 3) promowanie zachowania tradycyjnego, drobnoobszarowego i ekstensywnego rolnictwa,
 - 4) ochrona nieproduktywnych mikrosiedlisk krajobrazu rolnego (miedze, kępy krzewów i drzew, oczka wodne) o dużym znaczeniu przyrodniczym, których istnienie zależy w głównej mierze od zachowania dużego rozdrobnienia gruntów.

Płatności:

Rolnikom zawiązującym wspólnotę do realizowanych pakietów rolnośrodowiskowych przysługiwałaby dodatkowo płatność w wysokości 20% płatności rolnośrodowiskowych.

Wyłączenie gruntów objętych pakietem wspólnotowym z degresywności płatności, w celu zachęcenia rolników do zawiązywania wspólnot ;

Literatura:

- Jobda M., Jujka-Radziejewicz M., Stasiak K., Krogulec J., Ebertowska B., Choroś J., 2016: Ptaki krajobrazu rolniczego w Polsce. Przegląd zagadnień z uwzględnieniem specyfiki Lubelszczyzny. OTOP, Marki.
- Ogłoszenie nr 1 Prezesa ARiMR z dnia 17 września 2019 r. w sprawie wielkości średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w poszczególnych województwach oraz średniej powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie rolnym w kraju w 2019 roku. arimr.gov.pl
- Rocznik statystyczny rolnictwa 2018. GUS, Warszawa 2018., s.89-96.
- Stalenga J., Brzezińska K., Krogulec J., 2016. Wspólnotowe wdrażanie programu rolnośrodowiskowego. [W:] Stalenga J., Brzezińska K., Jobda M. (red.), 2016. Rekomendacje zmian w programie rolnośrodowiskowym. Monografia. Wyd. IUNG-PIB. Puławy. s. 143-146).

ZADRZEWIENIA, ZAKRZACZENIA, ZATRAWIENIA -

propozycja włączenia do ekoschematów w ramach WPR po 2021 r. jako element zastępujący zazielenienie

Wprowadzenie

Obserwowana w ostatnich latach intensyfikacja rolnictwa polegająca na powstawaniu ogromnych obszarów monokultur rolnych, mechanizacji prac agrotechnicznych oraz chemizacji pól, a w efekcie radykalnym zubażaniu fauny i flory naszych pól, przyczynia się do likwidacji zadrzewień śródpolnych, remiz, miedz itp., a przecież mozaikowaty krajobraz z miedzami, szpalerami drzew oraz kępami zadrzewień i śródpolnymi oczkami wodnymi sprzyja nie tylko różnorodności biologicznej, ale i przeciwdziałaniu i ograniczaniu skutków zmian klimatu

Pasy buforowe są zdefiniowane jako obszary naturalnego pokrycia roślinności (trawy, byliny, krzewy lub drzewa) na obrzeżach pól, gruntów ornych, infrastruktury transportowej i cieków wodnych. Mogą mieć kilka różnych konfiguracji roślinności, od wieloletnich traw wraz z roślinnością towarzyszącą po kombinacje traw, drzew i krzewów.

Pasy buforowe mogą znajdować się:

- w strefach nadbrzeżnych lub
- z dala od zbiorników wodnych jako marginesy pól, remizy, przylądki.

Nie jest zalecane stosowanie na obszarach otwartych pól gatunków drzewiastych obcych naszej florze. Wynika to zarówno z przepisów dotyczących obszarowej ochrony przyrody lub krajobrazu (ograniczające rozpowszechnianie gatunków obcych), jak też z większego ryzyka szkód mrozowych oraz słabej kolonizacji przez rodzime populacje zwierząt bezkręgowych (co prowadzi do ograniczenia potencjalnych siedlisk gatunków rodzimych i stwarza ryzyko ich wypierania).

Można jednak wskazać sytuacje, kiedy korzyści z użycia nieinwazyjnych gatunków obcych o wyjątkowych cechach uzasadniają ich wprowadzanie w ograniczonej skali – np. sadzenie specjalnych, szybko rosnących odmian uprawnych topól na tymczasowych pasach przeciwwietrznych lub na mini plantacjach, kolekcji szczepionych lip o wydłużonym okresie kwitnienia przy pasiekach, sadzenie kolcowoju chińskiego jako umocnienie skarp¹⁰ albo odmian o szczególnych walorach ozdobnych przy wybranych obiektach.

Nowe zadrzewienia mogą być wprowadzane na powierzchniach o różnym kształcie i długości. Największą wartość mają formy wydłużone, tworzące bariery hamujące wiatry lub spływ wody i zanieczyszczeń, a także stanowiące szlaki migracji zwierząt i łączące izolowane zadrzewienia o różnym kształcie.

Ponieważ możliwości zakładania nowych zadrzewień są ograniczone, warto im nadać najbardziej efektywną formę. Zadrzewienia biocenotyczne powinny tworzyć sieć o średnicy oczek nieprzekraczającej 600 m. Należy przy tym wykorzystywać już istniejące zadrzewienia, łącząc je za

¹⁰ Przy okazji można wykorzystać cenne owoce tzw. jagody goji

pomocą nowych odcinków (np. wzdłuż dróg, cieków czy miedz), wykorzystując jako węzły dostępne zagajniki śródpolne i zadrzewienia powierzchniowe, zbiorniki wodne oraz stare parki podworskie.¹¹

Przykładowe szacunkowe założenia dla dwóch przypadków:

Studium przypadku 1:

Temat: Nasadzenie alei drzew wzdłuż granic gospodarstwa i pól.

Korzyści: tłumienie uciążliwości odorowej i hałasu, pas przeciwwietrzny, zwiększenie różnorodności biologicznej, zapobieganie zubożenia biocenoz i zwiększenie biologicznej ochrony pól; redukcja spływu substancji biogennej, zapewnienie bytowania owadom zapylającym.

Metoda: nasadzenie pasa szerokości 4 m składającego się z:

- drzew wysokich, odległość od brzegu działki (użytkowanej rolniczo) co najmniej 5 m. Przynajmniej 50% gatunków liściastych rodzimych (grab pospolity, jarząb pospolity, jesion wyniosły, klon zwyczajny, klon polny, klon jawor, lipa drobnolistna, lipa szerokolistna, wiąz szypułkowy, wiśnia ptasia, olcha) lub owocowych (orzech włoski/czarny; jabłonie, grusze, śliwy tradycyjnych odmian);
- krzewów: głóg, berberys, dereń, róża pomarszczona – pas 2 m,
- pas trawiasty 1m (wtórnie będzie zacieniony przez rosnące krzewy).

Koszty: Na 100 m bieżących = 0,04 ha (400 m².) - 4 m szerokość pasa

- praca i maszyny => wartość pracy rolnika i uprawy pasa oraz nasadzania drzew krzewów, podsiewu pasa, pielęgnacja przez pierwsze 5 lat – odchwaszczenie z chwastów uciążliwych, przycinanie, ochrona przed zwierzyzną; pozostałe 20-30 lat: przykaszanie trawy, usuwanie wiatrołomów, dosadzenie wypadów (ok 10% drzew i 5% krzewów).

- wartość sadzonek i nasion: drzewa co 4 m (25 na 100 m bieżących), krzewy (100 szt.), nasiona traw na 100 m², nawozy – obornik lub kompost do nasadzeń 0,3 tony.

Zasady kontroli: złożenie przez rolnika planu na ortofotomapie, wykonanie otagowanego zdjęcia przyszłego nasadzenia (z datownikiem, oznaczeniem na mapie miejsca i kierunku wykonania zdjęcia + widoczne punkty charakterystyczne w terenie); złożenie sprawozdania po pierwszych 3 latach.

Kontrola na miejscu: naloty: drony-samolot-satelita; wizytacja terenowa.

Studium przypadku 2:

Temat: urządzenie obszaru pasieczyska wraz ze specjalnym obszarem pożytkowym dla pszczół; enklawa owadów zapylających.

Korzyści: zapewnienie bytowania pszczół, pas przeciwwietrzny, zwiększenie różnorodności biologicznej, zapobieganie zubożenia biocenoz i zwiększenie biologicznej ochrony pól; zapewnienie bytowania owadom zapylającym.

¹¹ Zadrzewienia na obszarach wiejskich. Dobre praktyki i rekomendacje. Fundacja EkoRozwoju, Wrocław, 2016

KOALICJA „ROLNICTWO DLA PRZYRODY”

Metoda: obsadzenie terenu pasieczyska (stałego stanowiska dla uli) rzędem drzew pożytkowych (lipy, wierzby, leszczyny) co 4 m obwodu pasieczyska = 25 szt. na 100 m.b.; krzewów pożytkowych: np. śnieguliczka, głóg, dereń, irga błyszcząca – pas 2 m; obszar stale zasiewany roślinami pożytkowymi

Koszty: na 0,2 ha plus na każde 100 m bieżących ogrodzenia pasieczyska = 0,04 ha (400 m².)

Pasieczysko:

- praca i maszyny => wartość pracy rolnika i uprawy pasa oraz nasadzenia drzew krzewów, podsiewu pasa, pielęgnacja przez pierwsze 5 lat – odchwasczenie z chwastów uciążliwych, przycinanie, ochrona przed zwierzyną; pozostałe 20-30 lat: przykaszanie trawy, usuwanie wiatrołomów, dosadzenie wypadów (ok 10% drzew i 5% krzewów)

- wartość sadzonek i nasion: drzewa co 4 m (25 na 100 m bieżących), krzewy (200 szt. 100 m bieżących w dwóch rzędach) nasadzenie wzdłuż 3 granic pasieczyska (na każde 500 m² = 80 mb nasadzenia o szerokości 3m = 300 nasiona traw na 100 m², nawozy – obornik lub kompost do nasadzeń 0,3 tony.

Pożytek (może być także oddzielne – pastwisko pszczele) = 0,2 ha, obsiew nostrzyk, gorczyca, facelia, gryka, ogórecznik, przegorzan

Zasady kontroli: złożenie przez rolnika planu na ortofotomapie, wykonanie otagowanego zdjęcia przyszłego nasadzenia (z oznaczeniem miejsca i kierunku wykonania zdjęcia + punkty charakterystyczne w terenie); złożenie informacji z Polskiego Związku Pszczelarskiego o rejestracji pasieki składającej się co najmniej z 10 pni, złożenie sprawozdania po pierwszych 3 latach.

Kontrola na miejscu: naloty: drony-samolot-satelita; wizytacja terenowa.

Korzyści zastosowanego pakietu

Rozpatrując wykorzystanie lokalnych zadrzewień, zakrzewień i zatrawień należy uwzględnić ich funkcje środowiskowe i przyrodnicze:

- Zatrawienia – funkcja buforowa, zapobiegająca zanieczyszczeniu wód; zatrawienia na skłonach i w dolinkach spływu zapobiegające erozji wodnej.
- Zadrzewienia i zakrzewienia - łagodzenie niedoborów wody, zapobieganie erozji wietrznej, zapobieganie erozji wodnej; ochrona wód przed zanieczyszczeniem; zapobieganie zubożenia biocenoz i zwiększenie biologicznej ochrony pól; zapewnienie bytowania owadom zapylającym; tłumienie uciążliwych zapachów i hałasów, bariery przeciwwietrzne, bariery przeciwpylowe.
- Pasy kwietne - zapobieganie zubożenia biocenoz i zwiększenie biologicznej ochrony pól; zapewnienie bytowania owadom zapylającym, funkcja buforowa.
- Obszary pożytkowe dla pszczół („pastwiska pasieczne”) - zapobieganie zubożenia biocenoz i zwiększenie biologicznej ochrony pól; zapewnienie bytowania owadom zapylającym, funkcja buforowa.

Ze względu na zróżnicowanie powierzchni i przerośnięcie korzeniami, najskuteczniejsza jest strefa mieszana – składająca się z drzew, krzewów i traw, co obrazuje poniższa tabela. Efektywność usuwania azotu strefy mieszanej wynosi 75-95%, dla fosforu jest to 73-79%.

Tabela IV.9. Efektywność nadbrzeżnych stref buforowych w usuwaniu zanieczyszczeń w zależności od rodzaju porastającej je roślinności

Rodzaj roślinności	Efektywność usuwania, %		
	azotu	fosforu	osadu
Drzewa i krzewy	48–74	36–70	70–90
Trawa	4–70	24–85	53–97
Drzewa, krzewy i trawa	75–95	73–79	92–96

Źródło: Hawes Smith 2005, *Riparian buffer zones: Functions and Recommended Widths*¹²

- Wspólne Centrum Badawcze Komisji Europejskiej (JRC)¹³ informuje o następujących skutkach stosowania pasów buforowych o długości 5 m w odniesieniu do spływu substancji biogenicznych: zmniejszenie P o 15-20% (10 % na pastwiska); na pagórkowatych obszarach oddziaływania te są następujące: zmniejszenie P o 42–96%; 27-81% redukcja N; 83–90% materii organicznej.
- Ze względu na swoje trwałe pokrycie gleby, pasy buforowe zapewniają warunki dla skutecznego zmniejszenia infiltracji wody i spowolnienia przepływu powierzchniowego, dlatego doprowadzają do naturalnego zatrzymywania wody. Redukują także ilość zawieszonych ciał stałych, azotanów i fosforanów pochodzących ze spływu ze źródeł rolniczych.

¹²

http://www.eightmileriver.org/resources/digital_library/appendicies/09c3_Riparian%20Buffer%20Science_YAL_E.pdf

¹³ Individual NWRM Buffer strips and hedges. Natural Water Retention Measures 2013, http://nwrn.eu/sites/default/files/nwrn_ressources/a2_-_buffer_strips_and_hedges.pdf